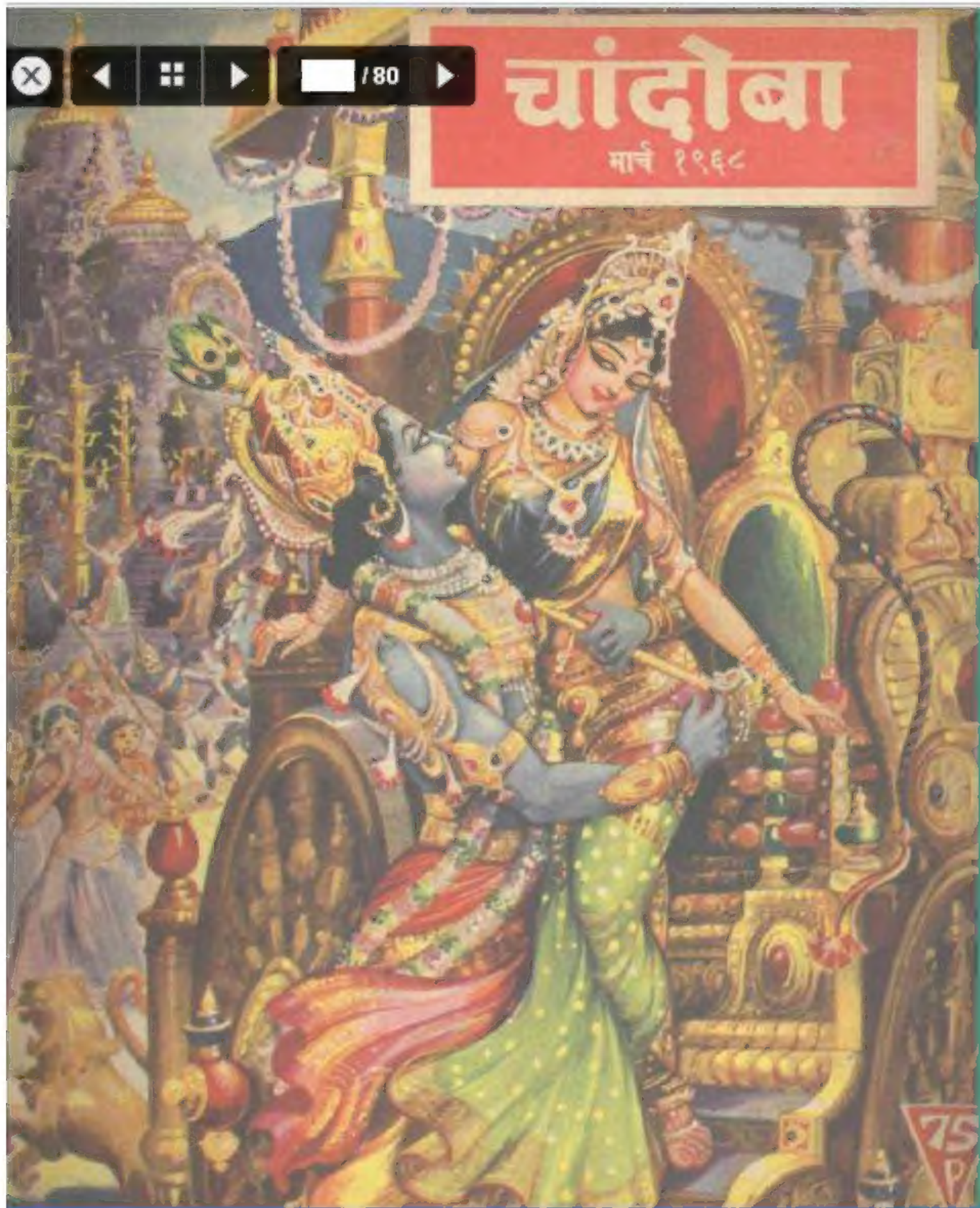

चांदोबा

मार्च १९६८

Fullscreen

127

14 / 80

यांच्यासारक्या राजकुळे वास्तू लक्ष पुरावू शकले. त्याचप्रमाणे निजाम व अदभवा मनाव मना कावूत राखणे त्यांना शक्य झाले.

हे सर्व असले तरी साळवाईच्या संकीर्णते इमज्याचे पंथ हिंदुस्थानात कायमचे रोवले गेले, हे म्हणणे अतिशयोक्तीचे ठरेल. इमजांची एका रेषे मर्यादातून सुटका झाली होती, एवढेच. परंतु पेशवे व टिपू सुलतान यांच्याशी त्यांचे कधी अमले नाही. पंजाब, नेपाळ व त्रसदेशात इमजांना आळान करू शकणाऱ्या नवीन सक्ती बोके वर काढू लागल्या होत्या.

हेस्टिंग्स निवृत्त गेव्यावर कॉर्नवॉलिस येण्यापूर्वी मॅकफरसन हा गव्हर्नर जनरल नेमून आला. ही योग्य शासक नव्हता. याशिवाय ब्रिटीश पार्लियामेंटने एक नवीन कायदा करून कंपनीच्या अधिकार्यांना

राजकीय प्रभात टप्प्याढाळ करणायाम सक्त मर्यादी केली होती. म्हणून कॉर्नवॉलिसच्या हयातीतदेखील राजकीय दृष्ट्या महत्त्वाची अशी एक ही घटना पडली नाही.

तिकडे बी मराठा सदा थोडीशी वळमळित झाली होती तिचा उद्धार अहिल्याबाई, महादजी शिंदे व नाना फडणीस आदिकांनी केला. अहिल्याबाई राज्यकारभारात फार हुशार होती. त्या काळात तिने मजावलेली कामगिरी व तिची कर्तव्यगारी खरोखरीच शाखाणण्यासारखी होती. १७९५ मध्ये अहिल्याबाई राजाचा स्वर्गवास झाला तेव्हा तुकोजी होळकर इंदूरच्या मादीवर आला. तो शूर व पराक्रमी होता. परंतु राज्यकारभारात तितका हुशार नव्हता. १७९७ मध्ये तो वारल्यावर इंदूर राज्यात अराजकता पसरली.

हाडाचें गूढ

मुर्गा देशात सुबंद नांवाचा राजा राज्य करीत असे. त्याने पचास वर्षे राज्य केले होते. त्याने जवळपासचा प्रदेश आपल्या राज्यात मिळविला होता. परंतु तेव्हाच त्याची राज्य वृद्धा वृत्त झाली नव्हती.

एकदा राजा शिकारीला गेला असता त्याच्या राज्याच्या उत्तरेकडील सीमेच्या ओंगराळ प्रदेशात तो हरणांच्या एक कळशाचा पाठलाग करू लागला. तो फार दूर निघून गेला. शेवटी ते हरण अदृश्य झाले. थोडा दूर गेला. राजा पण दुरून गेला. दुसऱ्याची वेळ होती. राजा एक झाला खाली उभा राहून हरणाचा कळश पळून गेला होता त्या काजूला पाहू लागला.

त्याला जे नैसर्गिक दृश्य दिसले ते नवून वाटेर आहे. आपण आता नेवे जे पाहून राजा थक झाला. उत्तरेकडे त्याच्या

राज्याच्या सरहद्दी पलीकडचा प्रदेश अत्यंत रमणीय असा होता. नजर जाई तिकडे मोठमोठे वृक्ष, गाळिवासारखी वृक्ष व सरलेकी कुशे आणि मधून मधून खळखळ वाहणारा पाण्याचा ओढा. इत एक सुंदर देवालय व देवळासारखेच सुंदर दिसणारे देवदारूचे वृक्ष होते. एका वाजूला एक डुमडार लहानसे सुंदर नगर राजाकडे दिसले.

राजा लज्जत होऊन ते सर्व दृश्य पहात वसता त्याचे मांडलिक सुरवार आले. राजा त्यांच्याकडे वळून म्हणाला--"माझ्या राज्यात इतके सुंदर नगर कसेल याची स्वप्नात देखील मला कल्पना नव्हती."

"म्हाराज ! ते नगर आपल्या राज्यात त्याला जे नैसर्गिक दृश्य दिसले ते नवून वाटेर आहे. आपण आता नेवे जे पाहून राजा थक झाला. उत्तरेकडे त्याच्या

बी. रमाराय राणे

ते ऐकून राजा चकित होऊन म्हणाला—
“ते नगर आपल्या राज्यात नाही म्हणता!”

“होय महाराज, ते आपल्या राज्यात
नाही एक स्वतंत्र राज्य आहे. त्यात खेडवळ
सोफ राज्यात.” मांडविक राजे म्हणाले.

दाढ ओठ बावून राजा म्हणाला—
“मांडवळ आणि स्वतंत्र! आजच्या आज
सैन्य पाठवा आणि ते राज्य आपल्या
राज्यात सामील करा.” त्या सुंदर व
स्वतंत्र महाराज सुचंद्रचे सैन्य शिरले आणि
आळपोळ व मोडतोंड सुरू झाली. एका
दोसाच्या नात साऱ्या महाराज पंच झाला.

चांदोवा

स्वच्छ कालव्याचे पाणी नागरिकांच्या
रक्षाने छल झाले.

त्या देशाचे नागरिक हात जोडून समोर
उभे राहतील व त्यांचे स्वातंत्र्य आपल्या
चरणी अर्पण करतील असे सुचंद्रला वाटत
होते. पण त्याचा बंडाज घुपला. तीन
दिवस सतत युद्ध होत राहिले. नागरिकांचे
स्मशानात रूप बदलले. परंतु नागरिकांनी
माघार घेतली नाही. घायका व मुले
सर्वांनी देश रक्षणासाठी प्राणार्पण करण्याची
प्रतिज्ञा केली. राज पदस्थाने सर्व दिवून
हागडुजी करीत, असली शालेस्वांचे औपध
पाणी करीत आणि दुसऱ्या दिवशीच्या
युद्धाची शेवना आसून त्यासाठी सर्व
तयारी करीत.

सवध्या दिवशी सुचंद्र आपल्या डेव्यात
नवून युद्धासंबंधी विचार करीत होता.
तेव्हा पाहरेकच्यांनी, एक म्हारा मेटायला
आला असल्याचे मागिले. “कोणी
शत्रूच्या द्वारे भले तर त्याला आत बोलावून
वेऊन ये.” असे राजा म्हणाला.

तो म्हारा फार बलवान होता. त्याच्या
जवळ शस्त्रास काही नव्हते. म्हणून पाहारे
कऱ्यांनी त्याला आत बोलावून आणले.

Fullscreen

127

X

◀ ▶

16 / 80 ▶

“कोण तू? काय काम आहे?
तुझ्याशी बोलायला माझ्याजवळ जास्त वेळ
नाही. एका जखमी पक्षाबाबत मी विचार
करीत आहे यावेळी.” राजा म्हणाला.

“मी फक्त आपल्या दसनासाठी आलो
होतो महाराज.” म्हारा म्हणाला.

“जख्मा देवाचा राहणारा आहेस का
त्या राबचा?” राजाने करुणा आवाजात
विचारले.

“नाही महाराज! मी आपलीच एक
गरीब प्रजा आहे. माझे झोपडे येथे जवळच
आहे.” म्हारा म्हणाला.

“बरं, बरं! काय पाहिजे तुला?”
राजाने त्याला विचारले.

म्हातान्याने एक हाडाचा तुकडा दाख-
विला आणि म्हणाला—“महाराज, या
हाडाच्या कवनाचे सोने आपण दिलेल तर
प्रका दुसरे काही नको.”

राजाला त्या म्हातान्याच्या हातात एक
हाडाचा लहान तुकडा दिसला. म्हणाला—
“बस! एवढंच सोने पाहिजे तुला! हे
तर एक गुंभर देखील नाही. हे सोन्याचे,
नाणे वे आणि वा.” असे म्हणत राजाने
एक सुवर्णमुद्रा म्हातान्यासमोर फेकली.

चांदोवा

“नाही, महाराज! मला या हाडाच्या
कवनापेक्षा रवीमर जास्त सोने नको आहे.
कम करून जेवढे भरेल तेवढे घ्यावे, मी
लोनी नाही.” म्हारा म्हणाला.

म्हातान्याला संतुष्ट करण्यासाठी राजाने
एक लहानसा सराजू मागविला. एका

पारख्यात हाडाचा तुकडा ठेवला य दुसऱ्यात
सोन्याचे नाणे. पण काय आश्चर्य! हाड
व्या पारख्यात होते ते पारखेच खाली
गेले. व सोन्याचे नाणे व्या पारख्यात
होले ते वर गेले. राजा चकित होऊन
तराजूकडे पहात राहिला. त्याने आणखी

चांदोवा

Fullscreen

127

18 / 80

सोऱ्याची नाणी पारक्यात टाकलीं. परंतु हाड घातलेले पारवे खाऱ्मी ते खाऱ्मीच. त्याने जवळ वसलेल्या सर्व सुवर्णमुद्रा ठेवून विश्वा व अंगारवरी कामूणणे काढून पारक्यात ठेवली. तरी हाडाचे पारवे जागचे हाकले नाही.

“महाराज, आपल्याजवळ या हाडाच्या वजनाने सोने असेल तर राहू घाने. मी येतो.” म्हातारा म्हणाला.

“बाव, बात काही तरी लुचगिरी दिसते आहे. हाडाचा तुकडा इतका छद्दान आहे व त्याचे वजन इतके कसे ?” राजा म्हणाला.

“महाराज ! हा हाडाचा तुकडा म्हणजे लोख आहे. जगावले सर्व सोने जाणून गरी आपण देखलेल तरी हा तुकडाच जास्त वजनाचा ठरेल.” म्हातारा म्हणाला.

“म्हणजे लोमाच्या परोवरीची वस्तु या जगात नाही असे का तुम्हे म्हणणे आहे !” राजाने विचारले.

म्हाताऱ्याने शेजारी डेमा वसलेल्या शिष्याच्या हातात तराजू ठिका. नंतर त्याने आपल्या रक्ताचा एक थेंब तुमच्या पारक्यात टाकला. क्णच हाडाचे पारवे बर गेले.

“महाराज, मी इतक आहे. माझे एक डळकें झाले जाहे. हाच रक्ताचा थेंब तरुण बाणसाचा किंवा कोवळ्या मुलाचा असेल तर किती बजनी होईल !” असे सांगून म्हातारा निघून गेला.

राजा थोडावेळ फिरकीव विमूढ स्थितीत जागच्या जागी उभा राहाला. नंतर तो म्हणाला—“बावचा घुस, सैन्य मागे घ्या.”

राजा आपले सैन्य वेळून राजधानीत परत गेला. पुढे कधी त्याने त्याही करण्याचा विचार मनात येऊ ठिका नाही.

पडकें देऊळ

पूकंडीस होंगराल प्रदेशांतल्या अरण्य भागांत शहर वाऱ्तीच्या लोकांची अनेक गांवे होती. त्यांत कुंभारगड नांवाचे एक गांव होते. त्या गांवाचा प्रमुख निवाजी नांवाचा एक सरदार होता. वयाने तोच धर्वात मोठा होता. त्याला अठरा वर्षे वयाचा शिंदीमुख नावाचा एक मुलगा होता. तो जन्मला तेव्हा बापाची पक्षाशी उलटली होती. आपल्या मागे मुलाचा तरदार होणार हे ओळखून निवाजीने गहावण्या पासूनच त्याला दसविधा शिकविण्यासाठी योग्य गुरू नेमले होते. शिंदीमुखने तळवार चाल-विश्यांत, धनुर्विद्येत व जमिनीवर किंवा

पाण्यांत फोटे ही शिकार करण्यांत चांगले प्राविण्य मिळविले होते. पंधराचा वर्षीय त्याला या सर्व विद्या अवगत झाल्या होत्या. चार लोक मुलाची बाळावणी करून स्वगळे की निवाजीला परमानंद होई. या बान्दा-बरोबर त्याच्या डोळ्यांत एका गोष्टी बद्दल नेहमी चिंता झळकते. त्याला वाटे की आपण स्वतः काही जास्त शिकलो नाही. पण मुळाने तरी नीट विद्याभ्यास करून विद्वान व पंडित व्हावे. परंतु शिंदीमुख याचा विद्याभ्यास जखरानाबरोबर संपला.

कुंभारगडच्या अवलभास की दीडको पैसा-च्या टापूत निवाजीहून जास्त शिकला

सबरेलेला शहर जातीचा कोणी नव्हता. शहर लोक जंगली जातीचे होते. शिकार करणे व पशुपालन हाच एक धंदा त्यांना येत होता. पण जिवानी तसूय वयात असताना मित्र मंडळी बरोबर दूरदूरचे देश पाहून आला होता. त्याने थोडा फार विद्याभ्यास पण केला होता. या सर्वांचा त्याला स्वतःच्या जीवनात फार उपयोग झाला होता. परंतु या बाबतीत शिखीमुखने आपल्या बापाला निराशच केले.

पुरोज उजाडल्यावर घनुष्य बाण व मारु हातात घेऊन निघते गेली तो

आपल्या बापाला खांगून गाई तो सगळ्या- काळीच परी पडत येई.

एके दिवशी सकाळी तो शिकारीला जातो असं सांगून निघाला. त्याच्या बरोबर त्याचा शिकारी कुत्रा पण होता. लवकरपणापासून त्याला त्याने घेवामे वाढविले होते. तो कुत्रा मिहामारखा दार व कोठ्यासारखा इशार होता. शिकारीच्या शोधार्थ रानांत हिंडतांना कुत्र्याला व त्याच्या घन्याला परस्परांची पुष्कळ मदत मिळे.

त्या दिवशी शिखीमुख व त्याचा कुत्रा फार दूर वर गेले. सूर्य दोक्यावर आला होता तरी त्यांना एकही शिकार सांपडली नाही. जंगलांत सर्वत्र सानसूय होते. माकडे मात्र मधून मधून दिसत व शिकार्याला पाहून आड पाहून लपून बसत. मधून मधून वाघ हुकून पडून रोव्याचा मांस होई.

“सर्व जंगल असे शांत कसे? रानांत रोंग राई तर पसरली नाही? वाघ असे पडून कां जात आहेत?” असे म्हणत कुत्र्याकडे शिखीमुखने पाहिले, कुत्रा जमीन हुंगत पुढे पुढे गेला. घन्याला ज्ञानच्या जागी भवचलेला पाहून कुत्रा थोडा सुरुरला.

त्याचा अर्थ शिखीमुखला कळला—“पुढे कां नारी येत?”

शिखीमुख उत्तरदाखल म्हणाला— “उन्हांत हिंडून डोंकें फिरलें आहे वाटते? तुझे संकणें ऐकून जवळपास जनावरे अस्तीत तर ती पकून नाही का जाणार?”

कुत्रा बोला बेल पुपचूप चालत होता. नंतर जमीन हुंगून जोगने पुढे धांवला. परंतु धनी जागच्या जागी बघा आहे हे पाहून तो मागे परतला आणि घन्याच्या चारी बाजूला तोंड घाटवा फिरला, अणु काही तो विचारीत होता—“असे उभे का पनी? चरम ना पुढे. कुत्र्याची ही ब्रामणूक पाहून शिखीमुखला थोडे आश्चर्य दारले. तरी एका झाडावर बहून कुत्रा ज्या बाजूला गेला होता त्या बाजूला त्याने दूर वर पाहिले. त्याला कोणी मनुष्य किंवा शिकार काहीच दिसले नाही.

शिखीमुखला कुत्र्याचा स्वभाव जांगला साहीन होता. त्याने कुत्र्याला जवळ ओढून त्याच्या पाठीवर हात फावला, आणि कुत्र्याला सोडून कुत्रा कोठे जातो हे झाडावर बहून लक्षपूर्वक पाहू लागला. त्याला दूर कोठे दिसत नाही. पण काय तरी पोशाख एक शिकारी दिसला. तो पांढऱ्यावर बसला होता. त्याच्या अंगा खांद्यावर व पांढऱ्याच्या

पण अंगा खांद्यावर कवच होते. त्याच्या कपडेल एक लांब उलवार होती. उजव्या हातात एक मोठा माला होता. माल्याच्या टोफाला पिवळ्या रंगाचा झंडा बांधा बरोबर फडकड करीत होता.

हा कोण बरे असावा? बाबा पुराणांतल्या गोष्टी सांगत, त्यांत अनिरुषी व महारुषी यांचे ते वर्णन सांगत, त्यांच्या सारलाच हा कोणी तरी दिसले आहे. पण वाचाराथ कोठे दिसत नाही. पण काय तरी पोशाख एक शिकारी दिसला. तो पांढऱ्यावर बसला होता. त्याच्या अंगा खांद्यावर व पांढऱ्याच्या

Fullscreen

127

X

◀

⌂

▶

22 / 80

▶

पाहून विचकलेला दिसला. घोडेस्वाराने त्याला सावरले व तलवार खपसून ती त्यांच्यावर सिंहासारखा खवताकून धांवला. घोडेस्वारावर अचानक ओढवलेला तो प्रसंग पाहून शिखीमुसळा वाटले, एकदम आठ दहा जणांनी एकदम हल्ला करणे हे धर्नीविस्वर आहे. शत्रू जास्त आवेष्ट म्हणून तो घोडेस्वार मुळीच थांबतल्या सारखा दिसला नाही. म्हणून त्याच्या बंदक शिखीमुसळाच्या मनात कादर भाव पडला. त्याने आपल्या कुठ्याला सावध केले आणि शाहाच्या कांबीवळून भराभर उठल्या मारीत तो मोठ्याच्या आरोबर जाऊन पोचला.

दोघांत त्या तरुण घोडेस्वाराने दोघां तिघांना वमिनीवर कोळवले होते. "या विक्रमकेंसरी तलवारीला बळी पाहिजे. नीच, दुष्ट, भिष्यांना! पळून जाऊ नका, आज मी आपल्या तलवारीचे बाणी वाजणार आहे धक्काळा. तो बोर ओराने ओरवून संगत होता. इतक्यात एका चोराने तळून त्याच्या घोड्याच्या एका खुलाख नेम धरून आणि मारला. थोडा फळवळून एका बाजूला पडला. त्या हिंसक्यामुळे घोडेस्वार खाली धोर व लुटेरे दिसत होते. थोडा त्यांना जमिनीवर पडला, परंतु धावरला नाही.

चांदोबा

एका हातात तेंबोर न बुसच्या हातात माला बेंडन चोरांचा तटून पडला.

त्याच वेळी "शबर मातेचा जय असो!" असे म्हणत शिलीमुखने झाडावरून उडी मारली. त्याच वेळी कुठ्याने एका चोरावर झडप मारली. तो त्या चोराचा माला धरण्यासाठी उडी मारीत होता. थोडेस्वाराळा फळेना की, हा नवा मनुष्य शत्रू आहे की मित्र. तो क्षणभर बागच्या जवळी थक होऊन पहात उभा राहिला. परंतु शिलीमुख चोरावर आला उगारून धावला. ते पाहून तो थोडेस्वार म्हणाला—"मित्रा! हा दुष्टा पैकी

Fullscreen

127

X

◀ ▶

24 / 80 ▶

एकाच देखील जिवंत पळून जाऊ घाबने बाही बरे का!

इतक्यांत राणांत शिष्टी चानली. ती ऐकून नीत पाय काढण्याचा प्रयत्न करू लागले. थोडेस्वाराने फतव घातले होते, म्हणून चोरांचा पाठलाग करणे त्याला शक्य झाले नाही. तरी शिलीमुख व त्याचा कुत्रा दोघांनी चोरांचा पाठलाग केलाच. परंतु ते झाडीत शिरून अदृश्य झाले तेव्हा ते थोडेस्वार होता तेथे परत आले.

थोडेस्वार आपल्या धोब्याला लागलेली जखम पहात होता. शिलीमुख जवळ येऊन म्हणाला—"ते दुष्ट पळून गेले. तुम्ही वा राणांत प्रकट्याने येणे शक्य नाही. तुम्हाला कोठे लागले नाही, एवढे बरे झाले. या, थोड्याच्या जखमेवर काही तरी औषध लावू." जसे सांगून तो जवळच्या झाडीत शिरला आणि झाडाचा पाखा तोडू लागला.

पण थोडेस्वार काहीच नोकळ नाही. तो चकित होऊन शिलीमुखाकडे पहात होता. तो एक जंगली शबर जातीचा आहे हे त्याच्या कपड्यावरून सहज कळण्यासारखे होते. संकट समयी तो मदतीला धावून आला होता! "शबर मातेचा जय" असे

म्हणत तो चोरांचा तटून पडला होता, हे त्याने पाहिले होते. तरतग हा शबर जातीचाच आहे का? खरे आहे का हे सर्व, की काही गुपित या मागे दडले आहे, हे विचार त्याच्या मनात धोळत होते.

शिलीमुख थोड्यातच जाऊन त्याच्या जखमेला पाखा वाटून त्याचा रस काढीत थोडेस्वाराचा विचारू लागला—"आपले नाव काय? राणात एकटे कां फिरता?"

थोडेस्वाराने चटकन उत्तर दिले नाही. बागे पुढे करू लागला. "आपण दोघे एकत्र बघाने दिसतो आहो, अठरा वीसच्या दरम्यानचे. होय की नाही? मग 'आयम' म्हणण्याची काय गरज? सरे, पण तुझ्या प्रभांची उत्तरे देण्यापूर्वी मी तुला एक प्रश्न विचारतो."

"विचारा ना!" शिलीमुखला आश्चर्य वाटले, तरी त्याने होकार दिला.

"तू शबर जातीचा आहेस म्हणालास बाही का? आणि तुझे नाव शिलीमुख आहे म्हणालास, होय ना?" थोडेस्वाराने विचारले.

"होय, नासे नास शिलीमुख आहे. आपले....नाही, नाही, तुझे नाव काय?" शिलीमुखने विचारले.

"शिलीमुख!" थोडेस्वाराने चकित होऊन होके इतकीत विचारले—"पण ते तुझ्या आजोबांचे नांव आहे, नाही का? माझे नाव विक्रम केंसरी आहे. ते माझ्या आजोबांचे नाव आहे. तुझ्या वडिलांचे नाव जिवानी आहे. त्यांच्या तोंडी तू विक्रम केंसरीच्या विषयी कधी तरी काही तरी ऐकले असतील. कोठे आहेत ते? खुशाल आहेत ना?" विक्रम केंसरीने विचारले.

विक्रम केंसरी मोलत होता ते ऐकून शिलीमुखला स्वप्न तर पहात नाही, असे

चांदोबा

चांदोबा

१५

वाट लागले. स्वप्नात देखील त्याला कधी वाटले नव्हते की विक्रम केसरीची व त्याची अशी अनपेक्षितपणे भेट होईल. म्हणाला-
"माझे बापा घुराणू आहेत. मी त्यांच्या लांडी तुझ्या बाजोबाबिणी पुष्कळ ऐकले आहे. तू शूरमेत देशाचा राहुणारा नाही का? तू आमच्याच गांवी मिघाळा होनास का? पण हे सर्व मला खरेच वाटत नाही." शिखीमुख म्हणाला.

"आणखी अशा कित्येक गोष्टी तुला सत्ता वाटणार नाहीत. पण बरी पोचल्यावर त्या सर्व मी तुला सांगणार आहे. माझ्यावर ज्यांनी हल्ला केला होता ते चोर नव्हते. त्यांना साझ्याजवळ ही जी खोगिराला बांधलेली पैशाची पिशवी आहे, फक्त तीन हवी होती असे नाही. त्यांना माझा जीव ध्यायचा होता. म्हणून मी बिलक्या

खबर तुझ्या गांवी पोचेल तितके बरे." विक्रमकेसरी म्हणाला.

ज्या ठिकाणी ते लोक उभे होते ती कितरी नरकप्रदेश आहे हे विश्वी-मुलला तेव्हा कळले. चोर झाडाभावन त्यांच्यावर पुन्हा पुन्हा हल्ला करण्याच्या विचारात होते.

जखमी पोड्याला घेऊन दोघे कुमार गढापडे निघले. वाटेत शिखीमुखने एक रानटी हुकर मारून ते खाद्यावर टाकले. वाटेत चोरांनी त्यांनी चकगक पडली नाही, काळोस परम्यापूवीं ते गावाजवळ पोचले तेव्हा जिवाजी काही अनुवायांना बरोबर घेऊन पछाली घेऊन येत असल्यांना दिसले. गांवकऱ्यांनी शिखीमुखला ओळखले व मोठमोठ्याने थोरलेत जवळ गेले.

[पुढे पुढील अंकी]

वर फुकट

विक्रमाकाने दह शोधला नाही. तो झाडाजवळ गेला, झाडावरचे शेत काढून नेहमीप्रमाणे काही बोलल्याशिवाय स्वशा-नाच्या विज्ञेने जाळ लागला. तेव्हा मेढात बसलेला चेताळ त्याला म्हणाला-“तुम्ही चिकाडी पाहून मला आनंद वाटतो. परंतु केव्हा केव्हा असे वाटते की हेमंतची मुलगी माहिनी दिका मिळालेला वर असा फुकट गेला तसे शकं नाही म्हणजे पुरे. तुला राखीच्या वेळी कंदाळा वाई नथे म्हणून मी हेमंतच्या मुलीची गोष्ट तुला सांगतो. नीट लक्ष देऊन ऐक.” असे सांगून त्याने गोष्ट सांगायला सुरुवात केली.

जयंती बगरी हेमंत नावाचा एक समेत राजा रहात असे. त्याला दोन मुली होत्या. मोठीचे नाव माहिनी होते व भाकटीचे

चैताळच्या गोष्टी

नलिनी. मालिनी फार हुशार होती, तशीच ती शांत स्वभावाची पण होती. परंतु तिवकीशी सुंदर नव्हती. नलिनी फार सुंदर होती. पण स्वभावाने थोडी चिडखोर होती. त्याच प्रमाणे तिला स्वतःच्या सौंदर्याबद्दल गर्व पण होता.

मालिनी व नलिनी बघत आपसावर त्यांचे लग्न करून देण्याचा विचार हेमंतने केला. परंतु योग्य वर हटकण्याचे काम तेवढे सोपे नव्हते. पुष्कळ स्थळे सांगून आली. परंतु प्रत्येकाने नलिनीचीच स्विड केली. मालिनीशी विवाहाला कोणी तयार

होत नव्हता. मोठ्या मुलीचे लग्न झाल्या शिवाय माकडीचे लग्न कसे करून जायचे? हा प्रश्न आर्चबिडलासमोर उभा होता. नलिनीचे लग्न करून टाकणे देखील तितके सोपे नव्हते. कारण तिला स्वतःच्या सौंदर्याचा इतका गर्व होता की तिला कोणताच संबंध पसंत नव्हता. म्हणून व्हान मुलीचे लग्न करून टाकावे असा विचार हेमंतच्या मनात आला असता तरी तिचे लग्न करून टाकणे शक्य झाले नसते.

मध्यंतरी हेमंतच्या गालमिशाचा माधव बर्मा नावाचा मुलगा कित्येक देशात पर्यटन करीत जमती नगरी आला. तो हेमंतच्याच घरी उतरला. तो दिसायला सुंदर होता. नलिनीचे मन तुसऱ्याच एका तरुणाकडे वळू लागले होते. परंतु माधव बर्माचे सौंदर्य पाहून तिच्या मनात घालट झाली व तिने माधव बर्मावर आपल्या सौंदर्याची छाप पाडून त्याला आपल्याकडे आकर्षित करण्याची स्वपट सुरू केली. परंतु नलिनी एमेडसोर आहे हे माधव बर्मा ओळखून होता.

माधव जयंती नगरी काही दिवस मुक्काम करून पुढे निघण्याच्या विचारात असता हेमंतने त्याला आपल्या मनातली गोष्ट

चांदोबा

विचारली. म्हणाला—“मी व तुझे बहील दोघे बालमित्र होतो. म्हणून आपल्या दोन्ही घराण्यांचा संबंध जुळका तर त्याहून आनंदाची गोष्ट काय होऊ शकेल! तु माझ्या दोघां भुरग्यांना पाहिले आहेस. व्हान किंवा मोठी दोघी पैकीं तुला जिच्याशी लग्न करावेस वाटेल तिच्याशी कर, मला त्यांत आवंदच आहे.”

माधव म्हणाला—“तुम्ही मला पितृमुल्य आहे. परंतु मला निवड करताच येत नाही. कारण माझ्या सहर्षमिणीत सौंदर्य व सौजन्य दोन्ही गुण असावेत असे मला वाटते. तुमच्या दोन्ही मुली पैकीं एकीत हे दोन्ही गुण नाहीत. मालिनी सुधील आहे तर नलिनी सुंदर आहे. मी एक वर्ष भर हिंडून फिरून परत येईन तो इकडूनच घरी परत जाईन. तोपर्यंत लक्षाचा विचार माझ्या मनात पका झाला तर मी तसें आपणांस स्वतःच कळवीन. तूर्त मला क्षमा करा.”

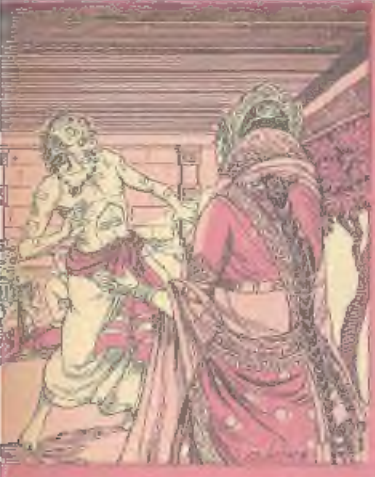
माधव निघून गेल्यावर तो जे काही म्हणाला, ते सर्व हेमंतने दोघां मुलींना सांगितले. ते ऐकून दोघीच्या मनात निर- निराख्या प्रकारे प्रतिक्रिया झाली. स्वरं

बोकावयाचे म्हणजे दोघींना माधवशीच लग्न व्हावे असे वाटे.

माधव जे म्हणाला ते ऐकून मालिनी मुळीच हताश झाली नाही. परंतु नलिनी मात्र हताश झाली. आपल्या स्वभावातली नेमकी एकच एक उणीव इतरांच्या लक्षात कशी येते याचे तिला आश्चर्य वाटे. आपण आपल्या सौंदर्याने मरणाच्या पुतळ्याला देखील भाळून टाकू असे तिला वाटत होते. परंतु माधवने, स्वतःच्या सौंदर्याबद्दल तिच्या मनांत जो गर्व होता त्यामुळेच तिला नापसंत केले हे वेढा तिला कळले तेव्हा तिला अर्धातच

चांदोबा

नवीच तुझी इच्छा पुरी होईल असे देखील मांत्रिकाने तिला सांगितले.

माळिनीने, मांत्रिकेने सांगितल्याप्रमाणे सर्व प्रकारचे कष्ट सहन करून सहा महिने त्या यक्षिणीची आराधना केली. तेव्हा यक्षिणीने प्रगट होऊन तिला, काय इच्छा आहे असे विचारले.

“गळा माझ्या बहिणीतून वास्तव रूप लावण्यावती करून दे.” असा माळिनीने वर मागितला.

“तथास्तु!” असा वर देऊन यक्षिणी अंतर्धान पावली.

त्यानंतर माळिनीच्या रुपात सरोवरीत फरक होऊ लागला. तिचे रूप लावण्य दिवसेंदिवस वाढत गेले. रंग उजळ झाला. दोळे हरिणी सारखे मोठे झाले. हेमंत तिचे ते रूप पाहून मत्ततल्या मनात विचार करू लागला—“आता माळिनी, नशिबी पेशा वाकणभर वास्तव सुंदर दिसू लागली आहे. काय पण आश्चर्य आहे हे?”

लोक उषड उषड “माळिनीच वास्तव सुंदर आहे,” असे म्हणू लागले.

“बहिणीचे सावच मोठे दिसते. तिला पाहून माधव नवीच तिच्याशी झगला

तयार होईल.” नलिनीला वाटू लागले. हेमंतला अपार आनंद झाला. वसावा माधव पर्यटन संपवून परत येते येथे येथी नयवी येथे आला. हेमंतकडेच उतरला. तयार झाले होते. माधवने तिची निवड माळिनी व नलिनीजवळ तो पहिल्याप्रमाणेच बोळका बाळगला. दोन दिवसांनी तो हेमंतला मेढून म्हणाला—“तुमच्या दृष्टीत असेल, तुमच्या दोषां मुलीपैकी एकेरी मी लख करावं अशी तुमची इच्छा होती व मी करून देऊन मोकळा झाला. दोषी आपा-परत येईन तेव्हा काही तरी नवी उचर पत्त्या सासरी निघून गेल्या.

देईन असे म्हणावो होतो. आता मी-निधव केला आहे. मी आपली धाकटी मुलगी नलिनी हिच्याशी विवाहास तयार आहे.”

हेमंतला अपार आनंद झाला. वसावा माळिनीची लमाला पुष्कळ लोक तयार झाले होते. माधवने तिची निवड केळी नाही, याबद्दल माळिनीला फार राग आला. तिने माधवतून चांगल्या श्रीमंत पराण्यात लख करावचे मनाची ठरवून तसेच केले. हेमंत जाक्या दोषां मुलीची लगे करून देऊन मोकळा झाला. दोषी आपा-पत्त्या सासरी निघून गेल्या.

येथवर गौष्ट सांगून वेदाळ म्हणाला— “राजा! मला हे सांग, माधवने माळिनीशी नलिनी हिच्याशी विवाहास तयार आहे.” फक्त कष्ट केले नाही! मी लख यक्षिणीच्या

कृपेने नलिनीहून ज्ञान पुंदर दिसू लागली होती, नाही का ? वा मध्यांनी उत्तरे माहीत असून तु विली नाहीस तर त्याचा परिणाम तुला माहीतच आहे. तुझ्या डोक्याची घंमटा छकले होऊन तुझ्याच रायावर कोळू लागलीक.”

ते ऐकून विक्रमार्क म्हणाला “सौंदर्यं प्राप्तीच्या प्रयत्नांत मालिनी आपले सौजन्य गमावून बसली होती. यक्षिणीकडून सौंदर्यं मिळविण्यासाठी तिने तिची बी वाराधन केळी त्यांत तिचा स्वतःचा स्वार्थ व बहिष्पीच्या सौंदर्याचा हेवा स्पष्ट भगट झाला. याउलट नलिनीला स्वतःची उर्ध्व कळली व तिचा गर्व परिहार झाला होता. याला मुख्य कारण माधववर तिचे अल्पविक्रम प्रेक्ष होते हे होय. माधव पुन्हा जयंतीपूर येजे आला तेव्हा तो बोधोशी पहिल्या सारखाच बोलला

होता. तेव्हा त्याला नलिनी व मालिनी बोधीच्या स्वभावात झालेला बदल सादर करून नलिनीचे सौंदर्य त्याने पहिल्यानेच पाहिले होते व जातां तिच्या स्वभावात बौ नवळ झाला तो त्याच्या लक्षात आल्याशिवाय राहाला नाही. मालिनीचे सौंदर्य पाहून तर तो चकितच झाला पण तिच्या स्वभावात झालेला फरक पाहून त्याला जास्तच आश्चर्य वाटले. त्याला फक्त सौंदर्य नको होते, ते त्याला नलिनीत पूर्वीच दिसले होते जातां ते मालिनीत दिसले. परंतु तिचे सौजन्य नाहीसे झाले होते. म्हणून तिच्याशी त्या न करण्याचे ठरवून त्याने नलिनीशी त्या करण्याचे ठरविले.”

अशा तऱ्हेने राजाचे मेहन भंग झाल्यामुळे वेताळ मेढामरोवर नाहीसा झाला व पुन्हा झाडाळा बरून लोंबकळू लागला. (कल्पित)

चंचल लक्ष्मी

मद्रास सुप्रसिद्ध तीर्थक्षेत्री राघव नाथाना

एक ब्राह्मण तरुण रहात असे. त्याला स्वल्पे असे कोणी नव्हते. तरी तो इतरां पुढे कधी हात मसरीत नसे तो गानांतल्या सर्व वैष्णव मंदिरांत जाई. तेथील देवांची भक्तिभावने प्रार्थना करी आणि तेथे त्याला जो प्रसाद मिळे त्यावर त्याचा उदर निर्वाह चाले. विसाव्या तो तरुणाबाई होता व त्याचे शरीर पण विलंबदार होते.

एकदा राघवला लक्ष्मी स्वभावात दिसली. म्हणाली—“राघव ! मी तुझ्यावर प्रसन्न झाले आहे. जाता मी तुझ्या बरोबरच राहून तुला सर्व ऐश्वर्य देणार आहे.”

राघव लक्ष्मीला नमस्कार करून म्हणाला “देवी, मी तुझा फार आभारी आहे. आज तुझी कृपा झाली आहे. इतके दिवस तुझी

कृपा नव्हती म्हणून मी निश्चित होतो. कोणाला माझी किंकीर नव्हती की मला कोणाची नव्हती. पुजारी ने काही दया करून देई तेव्हाच माझे पोट भरे. तुझ्या भक्तीमुळे नव्हे, शंभर वेळा मी हात जोडून सांगू इच्छितो, तुझ्यावर माझी भक्ति नाही.”

लक्ष्मीला ते उघड ऐकून राग आला. म्हणाली—“दुर्वा ! तू नुसता मूर्ख नसून खुळा पण आहेस. मी तुला कसा सोडणार नाही.”

“ठीक, पण एक विनंती आहे. तू मला सोडून जायचे ठरविलीस तेव्हा थोडे आधी सांग.” राघवने विनंती केली.

“जाते वेळी सांगेत.” लक्ष्मी म्हणाली आणि भंतर्धान पावली.

दुसऱ्या दिवशी एक कौट्यापीश देवळात पूजेसाठी म्हणून आला. त्याने राघवला

पाहिले. त्याने राववला पाहताच त्याला एक मोठर व उभरणे दिले आणि त्याच्या बरोबर आलेल्या लोकानी राववला राववत पुष्पहार घातले. एका शाक्यानंतर संतर्पण झाले. रावव मोठतर जेवला. तो प्रसादा? शिवाय पूर्वी दुसरे काही खात नसे. त्या दिवशी पंच पक्षांनाचे जेवण झाल्यावर त्याला वाटले की रुक्मी म्हणावी होती तसेच प्रसन्न झाला आहे.

रात्री त्या कोठ्याधीशाकडेच जेवण झाले. तीपर्यंत रावव त्या कोठ्याधीशाच्या जणू काही कैदेतच होता. तो त्याच्याकडून

तेथेचाला तेव्हा लक्ष्मीच्या तान्हीतून तिसर प्रयाचा विचार करून सरळ राजाकडे गेला. त्याच्या लोकांच्याशी रक्षणी करून, कदाचित विष्णूने राव रावलात माठा लुटून पत्नीदार देह पाहून पाहूनकायाने कापले की स्वतः विष्णूच राजाला दशन रावला जाला आहे

म्हणून त्याला कोणी भक्तेने नाही तो सरळ राजाकडे गेला किन्तुच स्वतःच्या पांर कैत्यावर त्याला राजाने शयनगार दिसला एका पलंगावर राणी व प्रका पलंगावर तर राजा शोभला होता

राववने पुढे जाऊन राणाच्या एकापलंग माली ओढते त्या बरोबर राणी तयारली तो आवाज ऐकून राजा जेवकून उठला राणीला कोणी फरपटत आलीत असल्यान राजाला अंधूक प्रकाशत दिसले. रागाच्या नरात राजाने उठा जणतनी तुम्हार काढकी,

तुम्हारांत राणीच्या पलंगावर कोणत तरी एक साप पडला. राजाने तुम्हारांत त्या सापाला मारले. "जामचे प्राण वाचविण्यासाठी वध्यरात्रीच्या सुमारास वेकून तुम प्रत्यक्ष विष्णू अवतीर्ण झाला आहे का" आपण कोण?" रावाने विचारले.

"माझे नाव रावव." रावव म्हणाला. राजाची त्याच्यावर हतकी भक्ति बसली की राजाने राजधानीतच एका भोवत्या राजवाड्यात रहावे अशी त्याच्याकड विनंती केली. त्याला राववला वाटले की रुक्मीला विकणे त्याला तरी क्षम्य नाही.

राववला आता राजदरबारांत पण मात मिळाला त्याच्याकडे राव वनराणे येऊ लागले. एकाने आपल्या सुंदर शुद्धीशी त्याच काळ करून दिले. राववला चार मुले पण झाली. मुलांना पण नगराणे येऊ लागले

रुक्मीला राहण्यासाठी राववने एक मोठी तिनोरी बांधली. रुक्मी त्यात पडून कुजून झगळी. मग त्या रुक्मीने वीस वर्षे कोटली. एकदां गुप्तवारी साधकाला राववची मायको जिना बनून साक्षी येत असता बोरकून म्हणाली—"भूय दीप कांही नाही. कोठे मेले आहेत सगळे?"

रुक्मी देखीने जानावा 'मी हेच सांगेन' वसे सांगितले होते. ती खून होती. राववने रुक्मीला मनातल्या मनात नमस्कार केला आणि म्हणाला "बरे तर ये जाई" मंतर तो आपल्या मायकोला

पुण्याला-“माझ्या जवळ काही माणू नकोस
मी मला काही विचारू नकोस. तिमोरीत
जे आहे ते घेऊन आपल्या गादेरी मुळांना
घेऊन निघून जा.”

राजा शिकारीला नाई तेव्हा नरोबर
रायवळा पण घेऊन जाई. जुळे व नायको
निघून गेल्यावर राजा नेहमीप्रमाणे रायवळा
नरोबर शिकारीला घेऊन गेला. पण त्या
दिवशी रात्री चांगली शिकार सांपडली
नाही. दुपारपर्यंत राजा व इतर शिकारी
बसून भागून मिमांतीसाठी एका झाडाखाली
बसले. राजा रायवळ्या मांडीवर दोळे टेकून

सापी मला शिकारी दूर आडाच्या सांबरीत
जाऊन आणजे

एका एकी कावडी शिटला ना हीक
राजाच्या रायवळर. राजा नाट जमल
होता म्हणून ना उठला नाही राजाची
शोष मोडल्याशिवाय राजाची मन कधी
पुसावयाची या विचाराने रायवळ भराच घेऊ
रुमळला तेव्हा त्याला राजाच्या कसबा
खजीर दसला तो घेऊन त्याने ती शिट
पुसाण्याचा विचार केला इतक्यात राजाची
शोष मोडली व रायवळ सुगंधाकडे तन
आहे एवढाच राजा का विचारे दूट

राजतोही!” असा खोरहत राजा उठला
राजाचे शिपाई पण धावत आले
राजाने रायवळ्या मूनच्या बांधून त्याला
फेदत हाकवला माघातले

रायवळा भरून राजाचीन आणायत
आले,

दुसऱ्या दिवशी राजासमोर रायवळ्या
अपराधाची चवकशी होणार होत राजाने
मरुसा वरबारात त्याच्यावर राजतोहाचा
आरोस खवला आणि म्हणाला ‘वोड
आता तुझे या विचयी काय म्हणण
आहे ते “

चांदोबा

“मला काहीच बोळावयाचे नाही. शिकारी होतो. परंतु त्या पेटीत एक जुने
महात्म्य ना व गेल ती शिक्षा महाराजांनी
याची ‘ रायवळ म्हणाला.

“तुला फाजीची शिक्षा देण्यांत येत
आहे तरी तुम्ही काही इच्छा जमेत नर
बोल ती पुरी करायत येईल.” राजा
म्हणाला

“माझ्या तिमोरीत एक चंदनाची पेटी
आहे तिच्या आत माझी धाडी संवली
आहे ती एकदा मला होजे भरून
पाहून बोझ्याची इच्छा आहे. नंतर
आपण मला फाजीची शिक्षा द्यावी”
रायवळ म्हणाला

राजाच्या अधिकाऱ्यांनी त्याची तिमोरी
उघडली तर ती शिकारी होती. आन कळ
एक चंदनाची पेटी होती ती त्याने
त्याने त्याचा अपराध माफ केला व त्याला
आणून दाखविली व ती उघडली तर ती पण

शिकारी होती. परंतु त्या पेटीत एक जुने
महात्म्य ना व गेल ती शिक्षा महाराजांनी

“हीच का जुनी संपत्ती म्हणालास ती ?”
राजाने चकित होऊन त्याला विचारले.

“होय महाराज! ती जोपर्यंत यांच्या
संरक्षणाक होती तोपर्यंत मला कसलीच
उणीव भागली नाही, परंतु माझ्यावर
हत्तीची एका एका ठप्पा झाली. मला
पक्के साहीन होणे की लक्ष्मी ही संकल
असते ती केव्हा कसून निघून जाईल हे
सांगणे अशक्य आहे म्हणून मी या दोन
बसून संभानून तिमोरीत ठेवल्या होत्या. या
दोन बसून मला दुरुघात तर मी आपल्या
परी निघून जाईन

ते इत म्हणून राजा चकित झाला व
त्याने त्याचा अपराध माफ केला व त्याला
आपल्याची परवानगी दिली.

आम्रश्रवण

पूर्वी कधी अश्वनीपूर येथे गालाद्विप्त नवाचा राजा राज्य करीत असे. त्याच्या राणीचे नाव पशुपा जसे होते. त्यांना बरेच दिवस मुलबाळ झाले नाही. ज्योतिष्यांनी भविष्य वर्तवले की आणखी एक लव्हा केले तर अपत्यलाभ होईल. ते ऐकून राजाने हनुमती नांवाच्या एका राजकन्येशी लग्न केले. ती सुंदर होती व गुणवर्तीपण होती ती एती व क्षत दोघांही विनम्रपणे राणे. परंतु मोठ्या राणीच्या पोटात हनुमती विषयी ईर्ष्यासि पेटला. कारण ज्योतिष्यांनी भविष्य वर्तवले होते की तिच्या पोटी राजाचा पुत्रप्राप्ति होईल. जो मुलगा होईल तोच गावीचा बारास होईल. म्हणजे पाकटी राणी राजमाता होईल या शिवाय हनुमतीचा स्वमारपण बांगला असल्यामुळे राजाचे प्रेम

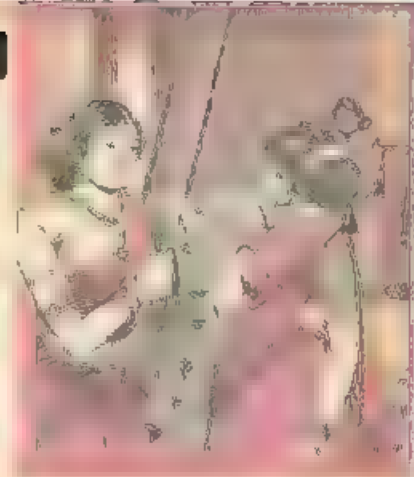
निश्चायच दिवसेंदिवस वाढत गेले. सर्वही मत्सर बाढायला हे वैरीक कारण झाले. पुढे काही दिवसांनी हनुमती रागावर राहाली प्रसन्न नंतर होणाऱ्या पुत्रप्राप्तीचा कसा बव होईल याचा मोठी राणी विचार करू लागली तिने धाकत्या रात्रीला मनातल्या खरा हेतू कळू दिल्याशिवाय तिला समजावून सांगितले की प्रसूतीच्या वेळी तिला कोणत्याही मकराचा ताम हाक नये नाही ती सात्री बाळगीत. एक दिवशी सायंकाळी वाकच्या राणीच्या पोटात दुखू लागले मोठी राणी म्हणजे वाक्यातून म्हणजे "वाक्या" राणीला ते मल होईल याचा नाजसि कर. असे सांग की राणीच्या पोटी तर बंडात न झमले. एक टोपलीमर बंडक पकडून

आणून टाक मुलगा जन्मी" असे सांगून तिने मुद्रीतून बरीच म्हणून एक केळी व तिला आणि कोण पस हा त्यावर तारून प्रसीस देण्याचे वचन दिले.

म्हणजे मोठ्या राणीच्या इच्छे पमाणे एक टोपलीमर बंडक गळीगिरीच्या खोलीत आणून टाकले

मोठ्या राणीने बाळांतर्णीच्या मांथीबळट वाहेर स्मरणचवळ एक शिरी कावरी व धाक्या राणीला म्हणाली "चार रात्र वेळा नू होळीवर मदी बापून या शिरीवर चढ व खाली उतर म्हणजे प्रसव वेदना होय व नाही" धाकट्या राणीला ते सर्व जेरे पाटले व ती तशीसच शोळ्यावर एही राधन तीन चारदा नदरी उतरली. निमरा वेळी शिरीवरून उतरत असता तिला नांदल आता तिला वेगुद्ध स्थितीतच गळीतर्णीच्या खोलीत नेण्यांत आले. तिला दान मुली मुले साक्षी,—एक मुलगा व एक मुलगी हनुमतीला वेगुद्धावस्थेत काहीच कळले नाही.

दोघां मुलांदा मोठी राणी वाहेर उचलून येऊन गेल्या नंतर तिने हनुमतीच्या परलगावर बंडक टाकले हनुमतीला शुद्ध झाली तेव्हा

मोठ्या राणीने शडण्याचे सांग करून तिला सांगितले की तिच्या पोटी वेगुद्ध जन्मले.

नंतर राणीने दोघां जुळ्या मुलांना नदी काठी पुरून टाकण्याचा सांगून एका म्हातान्या दासीला पाठविले. "त्या बंडक तिला मोठे मोरले वक्षिस देण्याचे वचन पण राणीने दिले आणि बजावून सांगितले की या कानाची गोष्ट त्या कानाळा कळली तर तिला काही देण्यांत येईल.

दासी, राणीने सांगितल्याप्रमाणे रात्री काळास बडल्यावर दोघां-मुलांना उचलून वेऊन नदी काठी बोली. पण गोळित्वाण्या मुंडा

होने पण मित्र्य मुळांना द्यावीत हवी कठी आणून घेते की टाकले हे तिला उमगेना तिने वस्तु विचार करीत समजपेक्षा राजाच्या त्या दोघां मुळांना प्रथम उत्तरेन त्यांचे रक्षण कराव्याच ठरविले ती मुळांना उत्तरेन आपल्या घरी वेऊन गेली.

गजघारीवर बसलेली वी घाकण्या राणीच्या पोती बेटक जन्माळा आले हंतुमतींना सर्वांत अधिक दारुण झाले, पण हे झाले कसे हे तिला कळना, वेड्यांना जन्म देणाऱ्या बाईंना राणी म्हणून अंतःपुरात ठेवणे राजाच्या लक्ष्मणाच बघले, त्याने रानात एक घर बांधून तिला तिथे पाठवून दिले.

कुमारणीच्या घरी दास मुले लहानाची मोठी झाली होती. इतकी सुंदर मुल तिला झाल्याबद्दल लोक कुमारणीचे अभिनंदन करीत.

कितीक वर्षे कोटली राजा हंतुमतीला रानांत सोडून आळा त्या विषसापासून त्याला मानसिक व्याधी झाली, त्याला संसाराचा वीट आला. मंत्री व ज्योतिषी धावरले, ते राजाच्या म्हणाले—“म्हदरोमुळे हे सर्व होत आहे, म्हणून सोन्याचे बेटुक करून

२ भणाला त्याचे दास करावे आणि प्रह शांत करावी

३ म्हणे व्हंडी पिटविण्यात आली, रानांत मनर्षण आपयिले आहे, कुमारणी-कडे वाडणाऱ्या मुळांनी तिला विचारले— हे मनर्षण म्हणजे काय व राजा ते कां करीत आहे ?

कुमारणीने अध्यासून उत्तरपत्र तसे पुरी सांग नांगून टाकली म्हणाली—“राजाच्या मोठ्या राणीला मृत झाले नाही म्हणून त्याने दुसरे घर केले तिला एक जुळे झाले दाक्या राणीने धाकट्या राणीची मान खाली द्यावी म्हणून त्या दोघा मुळांना तशी काही नैऊन टाकले आणि बंधूणांचा बेटुक आणून टाकून राणीला बेटुक झाल्याचे सांगितले राजाला झाले की त्याच्या हातून कही तरी पाप पडले आहे म्हणून मान संस्कार बळक करून लक्ष्मणाचा पान केले आणि त्याचोवर हे मनर्षण करीत आहे.”

“मग राजाची मुले कोठे आहेत ?” मुळांनी विचारले.

“अहो सुखितपणे व सुखाने कोठे तरी राहत आहेत, कदाचित मोठे होत आहेत.” कुमारणी म्हणाली.

“तर मग कायण जाऊ या का संस-पेक्षा” मुळांना विचारले

“जाऊ या !” म्हणाली कुमारणी. पण ती स्वतः गेली नाही, तिने मातीच्या काही वाहुल्या करून त्यांच्याचोवर संतर्पणाळा पाठवून दिल्या व काय करायचे हे त्यांना नीट समजावून सांगितले. सोन्या मुले वाहुल्या घेऊन संतर्पणाळा गेली.

जेवणाच्या वेळी त्यांनी त्या वाहुल्याकड व वाहुल्यांना आपल्या पंक्तीत बसविले आणि वाडणाऱ्या आणली दोघ पाने खाव्या

माझे उवाकला मागिं वलीं त्याचा पाहणे नाही तर आम्हां सुद्धा जेवणार असे देखील त्यांनी सांगितले

ही बातमी राजाच्या कानावर गेली राजा तेथे आला. त्या मुलांना पाहून त्याचे हृदय उचकळून आले. म्हणाका "अरे वेळ्यांनो! बाहुन्या का जेवतात! असा हट्ट करू नये बाळांनो!"

श्रीमंत मुलांनी विचारले "का नाही जेवत" काणा बाईला बघूक होवान हे तरी तुम्ही पकळत आहे का कधी राजान भाकत्या राणीला गनान का पाठविले?"

राजाच्या आश्रये वाटणारे मुलांना प्रेमाने जेवतावून आणण्या महानान भंडन रेल आणि त्यान त्यांना विचारले "कोणते रं मागितले तुम्हाला को भाकत्या राणीला बघव आये म्हणून?"

च मावच्या आजिने "मुले म्हणाली

राजाने कुंभारणीला बोलावून तिला सब हकीमान विचारलें जिने देशीकटा या दावा ल्हान मुलाना उचवून काम ल्हानच मोठे कळ हे सांगून इतर स जेती म्हारात्या दासीका विचारायला सांगवली म्हारात्या दासीने भौतभीत सर्वे सरे मागितले. तेव्हा राजा का ती मुले त्याचीच आहेत हे कळले. त्याने आपल्या भाकत्या राणीला गनान जेवून कदमपुत्रक बालावून आणले आणि भाकत्या राणीला वनवास दिला त्याने मुलांचे चमकले प्रकारे सादाले कसबदल कुंभारणीला बसिले दिने

त्यानतर राजाची प्रकृती सुधारली व कोने प्रजाहिताचे एकट करून केली

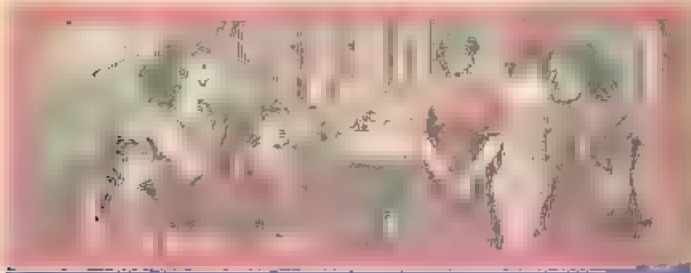
स्वर्ण गास बदली

एका गल्ली शिवू नावाचा एक व्यापारी विन्यायावाच कर सीध्द निघून गेला. रद्दाल अभ त्याला काय रंशत पत्नशी शिवूने पुष्कळ शोध केला, पण कोठे पत्ता लागला नाही

त्याचे नाव कुंभारदास अस रेवले कुमार शिवूला हुंम! मुलगा नेहना पण रस लाडान बटका मुळे काय हट्टी झाला त्याने त्याला पाहणे चचे तर्क झगडे तेव्हा त्याला अक्षराभ्यास करविण्यास आला पण तो जेवून जायची वेळ झाली की हट्ट करून धीच घेऊन राही मुलगा आश्रित रद्दाला तर आपुण्यभर रहत रद्दाले लायेल

अस विचार करून आईवडिलांनी त्याला पुष्कळ समजावून सांगण्याचा प्रयत्न करून पाहिले पण सर्व फुकट. शेवटी अगरी भावला राने एकदा रापाने त्यास खूप बडबून हाडले आईवुढा एकट रागावली त्या निघली कुंभारदास कोणाला काही कळ- विन्यायावाच कर सीध्द निघून गेला. शिवूने पुष्कळ शोध केला, पण कोठे पत्ता लागला नाही

राम, विठ्ठला कोणत्याही प्रकारचा त्रास होऊ नये वा गोष्टीचा काळजी नाही. त्याची स्वतःचा मुळगाच बागलो तसा रामू बागे. तो विश्वासपात्र तर होताच. हुशार व समजूतदार पण होता. शिवू त्याला 'रामू' ऐवजी रामदास म्हणू लागला. त्याच्यावर त्याचा इतका विश्वास बसला की

कोणत्या देवात

शिवूने रामदासला आपल्या घरेच्या सर्व सहाय सहान गुप्त गोष्टी सदा सांगून ठेवल्या. शिवूच्या बरी पिढ्यान् पिढ्या एक गुप्त खबिना होता. फक्त शिवूलाच त्या खजिन्याची माहिती होती. एकदिवशी ते शुपित रामूला शिवूने कळविले.

शिवू व त्याची बायले दोघांता वार्पक्य आले. रामने सर्व प्रकारे त्याची बर्दास्त ठेवली. शेवटपर्यंत शिवूला कुमार परत येईल असे वाटत होते व तो आपल्या स्नेहीमंडळी व नातेवाइकांदा तसे समि वन.

बांदोबा

एके दिवशी एक मनुष्य आला त्याचे वय तीस वर्षांचे असून रामूला तो म्हणाला "मी कुमारदास आहे."

"ओहो असं का ? काय छान आपलं घर पहायला बघ, माझ्याबरोबर" असे सगून रामू त्याला एकनागत एक खोली दाखवू लागला. दोन खोल्यात काही एक नव्हते. एका मोठीत खेरीला एक सदरा टांगलेला होता. दुसऱ्या एका खोलीत तीन मोठमोठी भांडी होती. एकांत तांदूळ, दुसऱ्यांत निवड आणि तिसऱ्यांत भुसा होता त्या खोल्या दाखवल्यावर रामू त्याला म्हणाला "तू कुमारदास नसून तोतबा जाहेस आल्या काटेने शिवून जा. नाही तर मी गावच्या कोंतवालाला कळवून अटक करवीन"

तो मनुष्य धावकून काही वेळ रामूच्या तांडाकडे पहात उभा राहला नंतर काही उघर दिव्याशिवाय शिवून गेला तो सन्निवासाटीच आला होत.

अनेक दिवसे निवे म्वतला 'कुमारदास' सांगून आले त्याच्या पैकी काही पचवीस वर्षांहून मोठे होते रामूने कोच त्यांना पण परत पाठविले तीस वर्षांहून मोठे होते त्यांना रामू दाखवी

अनेक आणखी काही दिवस गेले. रामूला एक मनुष्य व एक बाई एका मुलाचा उचलून घेऊन येत असलेले दिसले बाई एकडे तिकडे पहात येत होती त्या मनुष्याची बजर मात्र घरावर पिकलेली होती रामूला पाहताच त्या मनुष्याने रामूला विचरले "इली शिवदास येथे रहात नाही का ?"

"होय हे शिवदास यांचेच घर आहे. तुला काय पाहिजे ?" रामूने विचारले.

"ते घर आहेत ना ? हिडताना फिरतात ना ? मी व माझी बायको त्यांना भेटायला

"टणून आलो जातो. हो मनुष्य म्हणाला, त्याशि मनातल्या मनात हसला. नंतर भांग्यांच्या खोलीत गंदल्याने भांडे दिसताच

"मी कोण तू ?" रामूने विचारले. "मी कोण व काय याने तुला काय ? मी तयभर मटकलो." तो मनुष्य म्हणाला.

"ठीक, ये माझ्याबरोबर जात. मी रामूने त्याला विचारले.

शिवदास व त्याची पत्नी बांधी नेट "एक गोष्ट जाठपजी. पण तुला ती पसून देतो. त्या बाईला व मुलाला बाहेर सांगण्याची गरज नाही." तो मनुष्य बऱ्याचतात वस्तू दे.

रामू म्हणाला आणि म्हणाला. त्या माणसाला घर दाखवू लागला.

नंतर रामू त्याला शिवदास व त्याची बायको दोघांता सांगून तो मनुष्य काही काळी रोष होते त्या खोलीत येऊन गेला तरी पुढपटला. खुंदीवर टांगलेला सदरा आणि त्यांना म्हणाला—"तुमचा मुलगा दानांत घेऊन मागे पुढे करून नीट पाहिला कुमार आज आहे.

बांदोबा

दोघे म्हातारा म्हातारी निरनिराळ्या पलेपावर बसून बोटत होते. त्या माणसाने घोषाकडे म्हाहावून पाहिले व "आई" म्हणत म्हातारीला मिठी मारली.

परंतु शिवदासच्या मनात शंका राहून गेली व तो तसे म्हणाला- "तू कुमारादास! आजपर्यंत कित्येक वर्षे आले, मीच कुमारादास असे म्हणत. कारण वरात मोठी डेव आहे हे त्यांना कळले होते परंतु रामने त्यांना कणव घोर आहेत हे ओळखले होते."

"सुरिन्यातल्या टेवीं साठीच वायवे असते तर मी या पूर्वीच आले असता नावा हांडुळाच्या नांवासाठी जाणारी एक मांडे ठेवले आहे ही मला माहीत नाही का! मी तुम्हा दोघांना कळू नयेण्यासाठी व नमस्कार करण्यासाठी वायवेकड व

मुळाका येऊन आलो आहे इतक्या दिवसांनी मला तुम्ही बोळवणार नाही याची कल्पना मला आली परंतु माझा स्वरूप व माझा सदस्य असून तुम्हाला हायला आहे याबद्दल तुम्हाला माझी अपेक्षा थोडी असू शकते कारण व तुम्ही आजही आले व मनुष्य म्हणाला.

आता मात्र शिवदासच्या मनातली शंका दूर झाली रामूकडे बोट दाखवत ना म्हणाला- "इतके दिवस वागेच तुम्ही जागी राहून आम्हाला म्हातारपणी हात-सार दिवला. याका अजून माऊन माऊन दोघे आनंदाने रहा."

कुमारादास व दवेव रामूच राखक व मुळाका येऊन घरी राहू लागला. नातवाचे काही कीर्तु व करणाने म्हातारपणी म्हणत, व म्हातारी लपवते सर्वे त्याच लपवण.

अब्बूबाबांच्या भेडा

अब्बूबाबांना नांवाचा एक मनुष्य अंगाने भावार्थ होत. त्याका वायवेकड माऊन माऊन स्वरुपा घाली त्या पुरत समत. म्हणून तो गाव गाव हिडे व फुकरात जे मिळे ते खेळव राही कित्येक दिवस तो घरी फिरकत देखील नाही दहा दहा वार वार दिवस बाहेरच राही.

एकदा तो घरी आला तेव्हा वायवेकड स्वप रहल व म्हणाला "तुम्ही कोठे तरी निघून आला आणि मला एवढीच वरात गुळीच करून राही. वरात कुत्रा, चकरी, मांजरा असले नाही घडे करमेल."

अब्बूबाबांना आज एक भेडा विकत घेतला वामकोला आणि एक भेडा म्हणाला- "हा गरीब घरी, माऊन स्वरुपा घाली व माऊन की त्याका वैसे देव. अब्बू आपला

आ. तुम्हा वेळ आईत घेतले." अब्बू म्हणाला आणि पुन्हा निघून गेला तो म्हातारीला अब्बूचा मोठा भाऊच निघाला विवेक व बाहेर हिडे फिर आणि गेजाराच्या कोकाच्या शेताने शिकून जे मिळे ते खाई. कोकाच्या तळारी येऊ लागल्या. अब्बू परत अस्थायी व पर्वती त्याका म्हणाली "कसाळा ठेवला आहेत बाई ह भेडा आणून! परंतु एक पार राहाले असेल तर राखक. इतराच्या कामाच्या रोज कानावर केतात. विवून का नाही याकीत झाला कोठे तरी कसायला?"

अब्बूला त्याच वेळी एक मित्र आला तो कीडे तरी कवरस्तानात रहात होता. कोणी आपल्या आंतेष्टांना म्हातारी थापला त्याका की त्याका वैसे देव. अब्बू आपला

मेंढा घेऊन त्यान मित्राकडे गेला आणि त्याला म्हणाला—“दोस्त! पाह्याने वाद केल्यावर मला त्याच्या हुकमाप्रमाणे त्याच्या कडे जावे लागेल. मला सुटभाती बायल्या-मेढी पुढा जे बायले ते मी आर्चाच देखून ठेवतो. हा मेंढा ठेवून दे”

अन्वूच्या दोस्ताला त्यात नुकसान काय वाटणार! त्याने ठेवून घेतला मेंढा.

दोन्हीही महिन्यांनी अन्वू कनरस्ताना-कडे गेला तेव्हा त्याला मेंढा साऊन भिजून खूप मानवा होता. त्याला वाटले की आपण मित्राला फुकटांत देऊन टाकला मेंढा हा. म्हणून हा परत घेऊन जायला चुकी केली पाहिजे.

एके दिवशी रात्री, बोटा उघिरांच अन्वू आपल्या मित्राला भेटायला गेला. म्हणाला—“मित्रा, उठ चढ लवकर”

“कोठे! कशासाठी?” अन्वूच्या मित्राने चकित होऊन विचारले.

“मी परदेशी चाकलो आहे. मी शेता-रच्या भाऊरी मुलाला औषध म्हणून एक गोळी सायला दिली ती धोक्या नेट्या पूर्वीच मेला. म्हणून येथे राहालो तर जिवाचा बेतणार.” अन्वू म्हणाला

“तुला परदेशात जायचे आहे तर जा. मी कबाळा येऊ नुफ्तानरोबर रे!” मित्राने चकित होऊन विचारले.

“तुला पुढील टाकळं राहिले नाही. मी तुला पहिल्यानेच मेंढा नाही का दिला.” अन्वू म्हणाला.

“मला काय करायचा आहे तुला मेंढा! घेऊन जा तो.” मित्र घाबकून म्हणाला

अन्वू “बरं बाबा!” अर्ध म्हणत आपला मेंढा घेऊन गेला.

जशास तसे

एका गावी कामेश नावाचा एक तरुण पुढक रहात असे. त्याला आईपुढीक नव्हते. त्याला एक बहीण होती तिचे नाव सावित्री होते. तिने छत्र करून देण्याची जबाबदारी त्याच्यावरच येऊन पडली त्याने योग्य तर पाहून तिचे लग्न करून दिले. सावित्री आपल्या सासरी निघून गेली.

कामेशच्या नायकोचे नाच खाति पसरे होते पण कामेशच्या कौटुंबिक जीवनात शांति नव्हती. त्याला नायकोचा स्वभाव खंगळा कळला होता. म्हणून स्वाने कधी तुकून देहीक बहिणीला माहेरी बोकाविले नाही.

सावित्रीला भावाचे प्रेम तिच्यावर आहे हे माहीत होते. पण तिच्या मेहमी मना-तच्या मनात दुःख वाटे की भावजीच्या स्वभावामुळे तिला माहेरी जाणे शक्य नाही.

बराच काळ लोटला. सावित्री तीन मुलांची आई झाली होती. कामेशला पण मुले नाले होती. त्याला पार वाटे की आपण बहिणीला माहेरी कधी बोकावले नाही. पण नायकोच्यासमोर त्याला हात टेकावे लागत.

एकदा कामेशला सावित्रीचे पत्र मिळाले. विचार करी कोठे राहिले गेला मसला त्याच्या भराळा आन जागली त्या स्थितीत तिला माहेरी येण्याशिवाय दुसरा उपाय उरला नाही. सावित्री बरी आली तर तिचा भाव-मयीची नोकणी ऐकून प्यायी लागली, तेव्हा स्वतःच तिच्या गावी जाऊन तिला जी हवी ती मदत करावी या हेतूने कामेश कोप्याकडून तरी कर्तव्य काढून घेत घेऊन जावे या विचाराने मरणादेर पडला. त्याच-

घेळी सावित्री आपल्या मुलांना घेऊन आली. तिच्या पाहून शांतीच्या मनांतकी हाति लयात गेली

सावित्रीने आश्चर्याबरोबर धडलेले सूर्य शूट सांगितले. म्हणाली "बहिनी! मुलांचे बरीच धरात नव्हते व धाळा आग झाली, म्हणून यावे लागले. मुळं उपाशी आहेत त्यांना लायला काही तरी दे."

नणंद भिकाऱ्यासारखी दारुणभार येऊन उभी आहे हे पाहून शांती म्हणाली-
"काय म्हणावे, देव छुचत नाही. शानदी उंदरांच्या हुंदीच्या हुंदी धरात शिकत

नव कुट पाळीन आहेत हतका की मुळ शेंवेल धरात धरत नाही" असे म्हणून तिने एव लाड्या घेऊन पोशी जावून ठेवून आणि १९०० या मुलांना म्हणाली "धार घ्यात"

सावित्री एक क्षण भर टाकून तेथे धाडली नाही ती उलट पावने एक गाडी भाड्याने घेऊन सामर्थ्या गाडी निघून गेली

सावित्रीने भक्त कर्मच काढून तरी पैसे कर्ज घेऊन परत येत असता त्याला काढून गेली परत आपलेली गाडी तिच्या ताडी त्याला घडलेले घुत कळले त्याने क्षोभाने जणालेले पैल तिच्या दिवले आणि म्हणाला "मी दोन दिवसांनी येऊन सर्व ठीक करते" असे सांगून त्याने बहिणीला निरोप दिला

तो घरी आला, पण बायको या त्या संदर्भाने नणंद घेऊन गेल्याचे आपल्या न्याय स्वतः बोलली देखील नाही

देवयोग असा की दुसऱ्या दिवशी शांतीच्या बाहेरचे एक पत्र आले की तिच्या माहेरच्या वराळा आग लागली व राबोना रस्त्यावर येऊन रहावे लागले आहे हद्दवागे कोणी जागीत द्यावला नाही

११ वाचून गावात रडू लागली स्वतःची व मग घरी नवऱ्या धाड्या गेलाने तो परत 'वाला सेव' बायको रडत असलेली त्याला दिसली त्याने तिच्या विवाहाचे 'एका एकी अपे रडावला काय झाले'"

शांती परत बायकोला देऊन म्हणाली "एक गाडी ठरवून या गेले धाडजे मदतीला. आपल्या स्वतःच्या मदत नाही घायला तर परक्यांना घायलो का?"

'अग पण जाण घातां ज्ञानेबरोबर होईल क' बायको गेली मगती एक न्हाय घेऊन आलेले पाहून त्यांना काय वाटेक! त्यांच्या दुःखावर डागण्या देण्या साठीच मी आला असे नाही का वाटायला त्याने 'काय मदत होऊ शकते हे सांग, मी करतो' नमून एकटा."

शांतीला थोडे बरे वाटले तिने घराने मोकली नाही होती ती सर्व काढून तिकी, डाळ, तांदूळ कणीक, मीठ, मसाला तेल, तूप व काही धान होते ते बळकत किंवा पांढ्यात घालून दिले कामेला त सर्व सामान एका गाडीत घाळून निघाला

पण ती ते सर्व घेऊन छात्रवृत्तीच्या गाडी ठरवून मुलांना बरोबर घेऊन माहेर गावी गेली नाही. ती आपल्या बहिणीच्या निघून गेली. तिच्या माहेरचे घर जळले

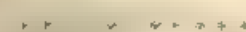
गांधी गेल. चार दिवस गडून तेथे बहिणीचे घर बांधून झाल्यावर बायकोने दिलेले सर्व सामान बहिणीला देऊन परत परी निघाला. त्याच छुनारास सावित्रीचा नवरापण घरी परत आला होता. संकटाच्यावेळी मेहुण्याने येऊन वी मदत केली त्याबद्दल त्याने मेहुण्याचे आभार मानले.

तिकडे शांती बघता आज येईल उद्या येईल म्हणून बस पहात होती. दोन दिवस ती आला नाही तेव्हा ती स्वतः गाडी ठरवून मुलांना बरोबर घेऊन माहेर गावी गेली. तिच्या माहेरचे घर जळले

चांदोबा

४०

चांदोबा

४१

नव्हते. रस्त्यावर किंवा साडासाली त्यांना रहावे लागले नव्हते. तिचा नवरापण तेथे आला नव्हता. हे सर्व तिच्या कळले.

"कोणी सांगितले तुला की घराला पाग लागली नव्हण? स्वस विप्र पडले की काय तुला?" आई बघिकांनी तिच्या विचारले. मंतर "आलीच आहेस तर रहा चार दिवस जाणि जा भग," जसे पण ते म्हणाले पण ही माहेरी राहाली नाही व उलट पावली घरी निघाली. लोवरीत कामेश बहिणी फडून घरी परत येऊन पोचला होता.

"कोठे गेला होता हो? आणि बरोबर एवढे सामान बांधून दिले होते ते सर्व कोठे आहे?" तिने विचारले.

"मी तुझ्या माहेरच्या गावी जात होते की कावळ्याची एक भाड आली

व त्यांनी सर्व सामान फस्ते केले. एक की दोन मी उडवून लावायला हजार तरी घसतीक. मलाच लवके तोडून स्वाहे नाही, हे नवीन समज. कामेशने लोणकणी थाप दिली होऊन"

"कावळे सर्व माही घेऊन गेले म्हणे. काव बोकला काय! खरे तरी काटेक का कोणाला! होकं आहे ना ठिकाणावर!" बायकोने थोडे रागातच विचारले.

"या काळियुगात काय होत नाही! काही उंदराची वाड तर कथा कावळ्याची भाव काही उंदीरापुढे बूळ पेटत नाही वगळ तर कधी कावळे गाडीच उचलून तेतल" कामेश त्रांतपणे म्हणाला.

ते उघड ऐकून सावित्रीला मुस्कटान मारल्यासारखे झाले. तिने काही उत्तर दिले नाही व घरात निवून गेली.

पाहिले हो पाहिले

एका गावी एक नास्तिक रहात असत. पहिल्याने दिलेच्या जीवघाता

याने देशावर विश्वास नव्हता. त्याने बाक्ये पण नास्तिक होनी व ठडीपक नावाचा मुलगा पण नास्तिक होता.

एकदा नास्तिकाचा भाकट्टा मुलगा आजारी पडला. शोध घाणी सर्व झाले, पण गुण पडला नाही. नास्तिकाचा शापज्ञात नांदाचा एक शेजारी ते ऐकून सांशच्या देवळांतून अंगारा घेऊन आला होता. देवाचा भक्त होता. बोडा अंगारा, अस नाही. मनात विश्वास असला व आजारी मुलाच्या कपाळाचा लावून तो त्या मुलाला म्हणाला—"बाळ, पावस नकोस हो, तू लवकर बरा होशील." काही दिवसांनी तो लगेतरच वांगळा बरा झाल.

नास्तिक आपल्या शेजाऱ्याला म्हणाला "अंगारा भक्त लावल्याने मुलाला बरे नाही

वाटले. पहिल्याने दिलेच्या जीवघाता शब्दा उघिरा गुण पडला कासाचा."

परंतु नास्तिकाचा मुलगा उडीपक याच्या मनात वैवाच निधास भस्म लागला. तो पहाटे उठून स्नानादि वाटोपून देवदर्शनाला जाण्याचा विचार करू लागला. पण बापाची भीती त्याला बाटत होती. म्हणून त्याने शापज्ञात नांदाचा सडा घेतला. शापज्ञात सांशच्या देवळांतून अंगारा घेऊन आला म्हणाला—"देवाच्या दर्शनालाच गेले पाहिजे अस नाही. मनात विश्वास असला व नामस्मरण घरात बसून केले तरी देव पावतो. निव निममितपणे देवदर्शन करून येणाऱ्या भक्ताच्या कपाळी लावलेले भक्त दिवसांनी तो लगेतरच वांगळा बरा झाल.

त्या दिवसापासून उडीपक स्नान करून शापज्ञात बरी परत येईपर्यंत त्याच्या

देवाच्याशी त्या शास्त्राच्या समान नाही
पण्याचा एक धन देवताच पण तसे

काही त्रिविक्रमी शास्त्रात कोटतरी
बाजारात उदीपकला मंडळ त्याने त्याला
विचारले-“मग बाह्य शास्त्र का देवदर्शन?”

“सुद्धी सांगितल्याप्रमाणे देवदर्शन घडत
नाही पण भक्तदर्शन नियमितपणे घडत
आहे. भक्त दर्शन शास्त्राशिवाय की शास्त्रात
पायी देखील देव नाही.” उदीपक म्हणाला.

“ठीक, देव तुझे कल्याण करील, नव
आज दोघे देवळात जाऊ.” शास्त्राला
म्हणाला.

दोन देवतापूजेत गेले पण उदीपक
देवळात देवा राहिली म्हणाला. “मला

देवता पृथक् करीत नसतो हे देवता
माहीत नाही.” तो देवता बाहेर एका
शास्त्राला जमाला येईपर्यंत वाट पहात
उभा राहिला तो उभा राहून पाहिले
अमीन बोटात उकरीत होता. तेव्हा त्याने
पायाला टपक काढी तरी कागले. त्याने
जगा बांगले उकळून सी बसु हातून
बेतली ते एक सोन्याचे नाणे हात

शास्त्राला देवताबाहेर आला तेव्हा उदी
पकन त्याला ते नाणे दाखविले व म्हणाला.

“मग हे शास्त्राकड सापडले. तेव्हा
शास्त्रात त्याला म्हणाला “पाहिलेस तुला
तुझा भक्तिभावनेचे फळ मिळू शकाले
आहे.” शास्त्राला नेतर ते बांगले न्याहाळून
पाहिले त्याला बाटले की काचित् जेवे हे
नव मापडले त्या बागी ब्रमिनीत पुरजेला
तेव्हा देवा मापडले

दुसऱ्या दिवशी पहाटे काळोसातच
शास्त्राला त्या बागी आला त्याने ती आगा
खणून काढली तेव्हा त्याला एकाचा एक
उपलब्ध दोन हजे सापडले. तो ते हजे घरी
घऊन आप्पाच्या बिचारात होता. त्याच
वेळी दुसऱ्या एका बागाच्या अडत बांगले
म्हणाला “बहिन दो पाहिले” असे
सांगून तो तेथून निघाला

त्याने फक्त शास्त्रालाच भक्तत्वले
कपाळ पाहिले पण त्याच्या हातून दोन प्रला

हजे होते हे पाहिले नव्हते. त्याच नित्य
नियमितपणे होणारे भक्ताचे दर्शन घडले
नाही तेव्हा तो शास्त्रालाच्या शोभास
देवतापर्यंत आला व झाडाआड उभा
राहून त्याने त्याला पाहिले. पण शास्त्राला
मग बाबरला. उदीपकला एक हंदा देत
म्हणाला “हा वे देवता प्रसाद, एक
हंदा तुला व एक नव

परंतु देवता प्रसाद दोघांना सारखा
सारखा मिळाला नाही. शास्त्रालाच्या हंदात
कफ सापरे होती आणि उदीपकच्या
हंदात सोन्याची नाणी.

उदीपकला देवाचा प्रसाद म्हणून
सोन्याची बागी मिळाली वसुधेचे
जेव्हा उदीपकच्या बडिकांना कळले तेव्हा
तो आपला नानिकपणा सोडून भक्त

ईश्या

एका गावी मास्ती नावाचा गरीब मनुष्य रहात नसे. त्याचे स्वतःचे घर नव्हते व रातेवर्दक घण कोणी नव्हते कोणी काही काम सांगितले की तो करी गावात पूर्णसिंह नावाचा एक दुष्ट मनुष्य होता. त्याच्याकडे बोडी शेवजमीन होती, तरी त्याला सदा न कदा कसडी तरी काळवी असे. मास्तीला निश्चितपणे व हातपणे आपले काम करीत असलेला पाहून त्याच्या जणुकाही पोटात दुखे. त्याचे धाणकी एक कारण म्हणजे लोक मास्तीची बालाणभी करीत व पूर्णसिंहला कोणी विचारीत सुद्धा नव्हते. तो नेहमी मास्तीची मान खावी व्हावी यासाठी संधी पहात होता.

कोणता तरी सण होता. पूर्णसिंह सणासाठी नवे कपडे विकत घेण्यासाठी

काही पैसे खिशात घेऊन उजाडताच बाजारात निघाला. बाबाबाहेर पडताच त्याला समोर मास्ती विसरला

त्याने त्याला हाक मारून विचारले - "अरे मास्ती ! काटे रे निघालस !"

"वाटलांनी बाबारांतून काही सामान आणायला सांगितले आहे ते आणायला चाललो जाहे," मास्ती म्हणाला.

"मी तुला बाजारातच जात जाते.

चक, बरोबरच जाऊ पूर्णसिंह म्हणाला

दोघे बरोबर जात असता पूर्णसिंहच्या मनात एक बुद्ध विचार आला. त्याने विचार केला हे जमले तर मकीच मास्तीची गावभर नाचकी होईल.

जल वाहते तेव्हा पूर्णसिंह मास्तीला म्हणाला "जाता काय नको चालायला

नल बोवा येऊ माहात्याकी मधू, बोवा आराम करून वाऊ पुढे."

मास्तीने होकार दिला. त्याने सांघा-घरचा पैसा काढून अंधरला आणि लाडवा हाका. स्वभावाने निश्चित असल्यामुळे अस्मितीला अंग टेकताच त्याला शीत लागला आणि तो वाहू लागला. पूर्णसिंहने त्याच्या खिशातून पैसे काढून घेतले आणि आपल्या खिशात ठेवले.

पूर्णसिंहने हे काम सारी करण्याच्या हेतूने केले म्हणजे बाजारातून सामान आणायला पैसेच नसले म्हणजे काय सामान

आणणार ? पाटकांच्या चांगल्या शिज्या खाण्या लागलीक, पूर्णसिंहनेच मास्तीच्या खिशातले पैसे काढून घेतले असे कोणी म्हणेल ही. मास्तीला संशय आला तरी आपल्याला बोर म्हणण्याची त्याची छाती होणार नाही, हे पूर्णसिंहला चांगले माहीत होते.

मास्ती उठण्यापूर्वी तो निघून गेला असता घर हलक करायला जाणा मिळाली असली. म्हणून तो पुढे गेला नाही बाजार येईपर्यंत कोणता जाऊन नंतर निराळे जायचे त्याने मनाची ठरविले होते

ते झोपले होते त्या झाडावर दोन माकडे बसली होती. मास्लीच्या शिष्यातून पूर्णसिंहाने पैसे काढले ते माकडांनी पाहिले होते. किती झाले तरी ती माकडेच. पूर्णसिंहचा डोळा जागल्यावर माकडे झाडावरून खाली उतरली आणि त्याच्या शिष्यातून पैसे काढून त्यांनी ते पैसे मास्लीच्या शिष्याच ठेवून दिले. नंतर झाडावर बहून परस्परांकडे पाहू लागली, अणुकाही त्यांना काहीतरी मोठे काम केले होते.

काही वेळाने पूर्णसिंह व मास्ली दोघांच्या झोपा मंडल्या. दोघे माजारात निघाले. माजारात पोचल्यावर “आता तू आपले काम कर मी आपल्या कामाचा जातो.” असे सांगून पूर्णसिंहाने पाठ काढला.

तो कापडाच्या इकाजानि गेला. एक पातळ जाडी निवडली. पैसे देण्यासाठी निष्कात हात घादला तर हिंसा निष्कापा. मास्लीने पाटलांनी व हातांने दोने ते सर्व सामान विकत घेतले. तरी निष्कात पैसे उरले होते व ते पुष्कळ होते. त्याने स्वतःसाठी पण थोडे कापड विकत घेतले आणि पाटलांना नाउन म्हणाला “काय सांगू पाटीळ? माझ्या निष्कात एकदा हत्के पैसे निघाले की मी स्वतःसाठी पण कापड विकत घेतले.

पूर्णसिंह हिंसाच्या हाताने माजारातून घरी परत आला, पैसे चौरीला गेल्याचे तो कोणाजवळ नाही शोधला नाही. त्याने विचार केला मास्लीसारख्या निष्पाप माणसाचा कसबिण्य का विचार मनांत आणल्याजवळ देवानेच ही शिक्षा दिली असावी.

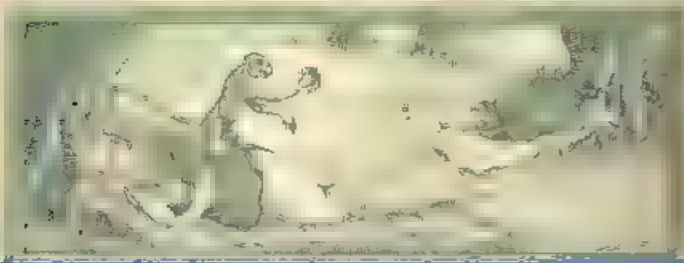

कुण्डलिनपुरा

रुक्मिणीच्या लक्षाची बातमी सांगून नारद कुंडिनपुराला सर्वांनी निवडल्याचे आहे हे मित्रून गेला. कुष्णाने सापल्या म्नेही जाहीर करण्यात आले. सर्व सवारीका व सहकारी मंडळींना बोलाविले आणि लागले. कुष्ण पुढे निघाला तो कुंडिन त्रांथा म्हणाला—“नारद मुनींनी जे वदही सांगितले ते सर्व तुम्ही सर्वांनी ऐकलेच आहे मग कळा आपण सर्व कुंडिनपुराला निघू या. तुम्ही सर्व आपली चाहने व सैन्ये सज्ज करा सैन्याच्या अग्रभागी सात्यकीने रहावे, मध्यभागी बलरामाने आणि सत्रांत्या शंखटी उग्रसेनाने. मी आपली दस्ताने घेऊन वरुळ बरोबर पुढे जातो. अग्रभूत व स्वामीचा सत्कार घेऊन सर्वमणीने हरण करतो.”

कुंडिनपुराला सर्वांनी निवडल्याचे आहे हे जाहीर करण्यात आले. सर्व सवारीका लागले. कुष्ण पुढे निघाला तो कुंडिन पुराणजीक आला तेव्हा राजा भीष्मक कुष्णाने स्वामतासाठी सामोरा आला त्याने त्याचा सर्वप्रकारे सत्कार करून नगराबाहेर त्याची उत्तरण्याची व्यवस्था केली विवाहासाठी हजार बघलेले इतर राजे कुष्णाला जालेल्या पाहून जिरजिराव्या प्रकारे तर्कवितर्क करू लागले.

“कुष्ण, शिशुपालाच्या आतेचा मुलगा आहे ना? म्हणून आता असेल त्याचा विवाह पाहामला.” असा कित्येकांनी तर्क लावला.

इतक्यात बळशेम सायबकी इत्यादिकां बरोबर तेथे येऊन पोचला. कृष्णाने मनांत अे काही सोजले होते ते त्याला कळविले, आणि जास्त वेळ विचार करण्यात न घालविता तो रुक्मिणी होती तेथे घाबला. त्याने रुक्मिणीला गेलून तिला उचलून फुल' सारखे रयात ठेवले. रुक्मिणीच्या सर्व सखी घामरून गेल्या. रुक्मिणीच्या रक्षणासाठी उभे असलेले सैनिक धावले पण बळशेमने एक मोठे झाड उगडून मध्ये टाकले आणि त्यांना बडविले. नंतर त्याने त्याच झाडाने त्या सर्वांना सोडवून काढले. ते सर्व पळून गेले.

या सर्व घटनेचे वृथ उग्रसेन, सायबकी शतपुत्र, निहूरथ, प्रसेनजित इत्यादिकांस कळले. ते सर्व बळशेमाच्या मदतीला येऊन येऊन घाबले. ते कृष्णाला म्हणाले "तू इकडची काळजी सुटवीच कळ, नकोच. रुक्मिणीला घेऊन तू सरळ द्वारकेला जा."

इकडे कृष्ण निघून जाण्याच्या तयारीत असता न यादव वीर गुढाळा तयार होऊन मज्ज उभे असता तिकडे रक्षणासाठी रक्षणासाठी गेलेले अंगरक्षक स्वतःचा गीद वाचवून राजाकडे घाबले व त्यांनी कृष्ण - कळून रुक्मिणी हरण झाल्याची बात मीमक, जरासेन व शिशुपाल आदिकांस दिली. असे असमंजस काही घडले. मी स्वप्नात देखील कोणाला कल्पना नव्हती. "आपण इतके अतिशयी व महात्मी येथे असता कृष्णाने इतके साहस करायला आपणा सर्वांचा जपमान आहे. त्याला स्वतःच्या हौर्यांचा गर्व जाऊ नसेल तर तो उत्तरविहाराव पाहिजे." सर्व आपमान हे बोल आगळे.

रागाने जरासेपाचा नेहरा झल बुद झाला होता. तो म्हणाला "एक गवळ्याचा शेर घेऊन व जंगलात पळवून देतो क-य

आणि आपण सर्व हा जपमान मिळून स्वयं बसतो काय ! हे सर्व बसव वाटते माझ्या मनाला. मी आपण सर्व सैन्य पंजल व जंगलात बारी करतो तुम्हाला वाटल्यास तुम्ही पण बरोबर पदलीला या."

जरासेपाने प्रतिज्ञा केली, "कृष्ण समुद्रात बांधलेल्या द्वारकेत रुक्मिणीला घेऊन गेला तर मी द्वारकेवर बारी करून रुक्मिणीला सोडवून घेऊन येईन. कृष्णाला व त्याच्या बंडू मार्था, मंत्राना शर केळ्यांशय य मला जेन पडणार नाही."

परंतु पीडित बासुदेव याने जरासेपाचा जपमान न म्हणाला "मी तुझा दासानुवास येथे हजार प्रमना पुनन वर ही पदाबदली कथाचे कारणच काय ? मी ज्ञातो आणि त्या कृष्णाला शर फेळून पक्ष्यांना व कोल्ह्यांकृष्णांना सेजवानी देतो. या भूमीवर दोन बासुदेव राहिलेच शक्य नाही. मी जरी जिवंत राहीन नाहीतर तो तरी जिवंत राहील. हे पुरे झाले की तुम्हा हेतू पण मिट्ट होईल. याहून जास्त काय पाहिजे तुम्हा, सांग."

इतक्यात शिशुपाल शब्द चारण करून उभा राहिला व म्हणाला "बाबा ! कोणी म्हणवानी ज्ञानवादी पाह्यावर आहे."

आपणचे कपण नाही हा जपमान माझा आहे. मी लक्षासाठी म्हणून येथे आलो. त्याने माझा उत्साह भंग केला, मी हा एक शब्दाने कृष्णाचा व सर्व यादवांचा ध्वंस करीन आणि जरा सेपाचा एक दास म्हणून कीर्ति संपादन करीन. कोणी मला क्षत्रिय असेल तर तो फाळीकडे कधी नजर नरी क्षित्रीय का ! या गवळ्याच्या पोरांने आम्हा क्षत्रियांना जपमान केला आहे. गुरां दोरात वाढलेला कृष्ण पशुमारसाच बागणार ! म्हणून त्याचा बच करून रुक्मिणीचा उद्धार करणवाची ज्ञानवादी पाह्यावर आहे."

बाळ होते तर दुसरीकडे शक्रदेव व अनुराचे दंतवक्त्राशी झाले. शत्रुपाल एकटा तीन यादव वीरांशी युद्ध करीत होता. हतवय व पीडक वासुदेव यांचे आपसात युद्ध झाले.

बळरामाने सर्वांत अधिक शत्रूंचा संहार केला. जरासंधाने षण भोर पुढे केले. शेवटी बळरामानेच गदायुद्धात त्याला मूर्च्छित केले. त्याचा सारथी त्याला उचवून घेऊन रथांत दूर कोठेतरी घेऊन गेला. जरासंध गहवय झाल्यावर सैन्याचा वीर सुटका आणि त्याचे सैन्य पळू लागले. सात्यकीने पळणाऱ्या सैन्याला पिढावून लावले.

सात्यकीच्या शंखाचा आवाज ऐकून कृष्णाला कळले की जरासंधाचा पराभव झाला. म्हणून कृष्णाने आपला पंचवक्त्र वानरविला.

कृष्ण, वृक्षिण्याचे हरण करून निघाऱ्याचे व जरासंध सैन्य घेऊन त्याच्याशी युद्ध करण्यास गेल्याचे लक्ष्मीला कळले. त्यावेळी तो राजवाळात आपल्या महालात होता. तो, त्याचे वडोळ राजा भीष्मक व इतर आसिंहांसमोर उभा राहून म्हणाला—“मी लक्ष्मीणीला सोडून आणि पर्यंत लज्ज्यानीत राव ठेवणार नाही.” तो आपल्या खास एकी कडे सात्यकी व जरासंध यांचे दंडयुद्ध

पांढोरा

५४

निवाळा. त्याच्या बरोबर दक्षिणेकडील किंवेक राजे होते.

त्यांना कुण्याचा रथ तसेच त्यांच्या काठी दुरून जात असलेला दिसला. रुक्मी बाकी लोकांना भागे सोडून एकटा आपल्या रथात बसून कुण्याचा पाठलाग करण्यासाठी गेला. अथळ वेतांच त्याने कुण्याला बुद्धास आह्वान केले व म्हणाला—“ए मत्स्याच्या भेरा ! पल्लपुत्रा, कोंठे रे निवाळास परकीचे अपहरण करून ! मला तू ओळखले नाहीस वाटते ! मी स्वामी आहे, रुक्मी. तुला त्रिवर्च भय असेल तर रुक्मिणीला निमूटपणे परत दे नाही तर बे, माझ्याशी दंडपुद्गल कर.”

रुक्मीची ती अवस्था पाहून दक्षिणेकडेचे जे राजे त्याच्या सक्तीस आले होते ते धावले व त्यांनी कुण्यावर एकदम हल्ला केला. काही वेळ जोराचे युद्ध झाले. थोड्या वेळाने रुक्मी शुद्धीवर आला. तो दुसऱ्या एका रथात बसून कुण्याशी युद्ध करू लागला. कुण्याने वेग घेऊन त्याच्या छातीत तीन बाण मारले व पुन्हा त्याला बेगुद्ध केले. भावाला बेगुद्ध स्थितीत रथातून उमसितून पडलेला पाहून रुक्मिणीला भोवळा आत्मासासरे झाले व ती रडू लागली.

कुण्याने रुक्मिणीचे सांत्वन केले. रुक्मीला अनयदान दोष्याचे रुक्मिणीने कुण्याबद्दल वचन घेतले, रुक्मी आपला रथ घेऊन स्वदेशी परतला व कुण्या द्वारेकडे निवाळा.

अरण्यपुराण

[२०]

किड्याच्या सटला रुग्ण असलेल्या संवकांत बसून काबा व काळा बाव तो दग केव्हा चंद्रावर जातो काही वाट पहात बसले होते.

“मी पश्चिमेकडच्या भित्तिवरून खाली सरकत येतो. माकडे माझ्यावर हल्ला करतील याची शक्यता नाही.” काबा म्हणाला.

“बरोबर म्हणतोस ! बा वेळी अस्वचरण असते तर किती बरे झाले असते ! चंद्रावर तो दग वेतांच मी देखील जात उडी मारतो.” काळाबाव म्हणाला.

“त्रिकार साधववाची आहे !” म्हणत काबा पश्चिमेकडील भित्तिवरून उतरू लागला.

त्याच वेळी चंद्रावर काळा दग आला. येतो आम्ही लुझ्याशी खेळायला. होय, पण काळ्या बावने गुपचुप भाव उडी टाकली

आणि मौवळीच्या चारीबाजूला बसलेल्या बाकडांना आपल्या पंजांनी व अडकुचीद्वारे रातांनी ठार पक्कू लागला.

माकडे रागाने मोठमोठ्याने ओरडू लागली—“एकटाच आहे एकटा. करा ठार लेकाळा !” आणि वाघावर एकदम दहादहा धाचपाच अशी उल्ला माकू लागली.

पांचसहा माकडांनी मौवळीला चरले व त्याला संगमरवरी दगडाच्या मंडपाकडे ओढून घेऊन गेली. त्या मांडवाच्या भितीला एक वेताची फट होती. त्यातून मौवळीला त्यांनी जात दकडले.

“रहा तेथेच, लुझ्या मित्रांना ठार करून येतो आम्ही लुझ्याशी खेळायला. होय, पण काळ्या बावने गुपचुप भाव उडी टाकली

(सापानी) ठार केळे नाही तर..."
माकडे मौवलीला असे सांगून निवून गेली.
मौवली सापसंख्या माघेत त्यांना म्हणाला—
"मी व तुम्ही एकच आहो." "

"आपली कडा करा काढी." चहासाप
एकदम परस्पराना म्हणाले. "आणि तू
जागचा हाथ नकोस. नाही तर आम्हांला
तुडवशील." ते मौवलीला म्हणाले.

मितीच्या फटीतून मौवली बाहेरचे दृश्य
पहिले होता. तेथे काळजा कापाणी
माकडांची झुंज चाळ होती. माकडे पाळी
पाळीने वेळून वाघावर हल्ला करीत होती.

वाघ सुद्धा ससा लेखापेचा नव्हता. तो उक्ता
मारमारून त्यांना ओरबाडून किंवा चावून
जमिनीवर लोळवीत होता.

मौवलीला वाटले की काळा वाघ एका
आळा मसावा. जबळपास कोठे तरी आकल
वसणार. तो ओरडला—"पाण्याच्या कुंडा-
फळे वळ. मोठी टाकी आहे. डडी मार."

मौवलीचा आवाज ऐकून काळ्या
वाघाला जास्त वेळ चढला व तो जोर
जोराने माकडांना ठार करू लागला. तो
माकडांना टाकलीत ठार करीत किंवा मारीत
टाकी होती तिकाडे उक्ता मारीत गेला.

इतक्यात जंगलाच्या वाजून न मिडीच्या
वाजून त्याला अस्वलाचा हुंकर ऐकू आला.
ते त्याला शक्य झाले तितक्या वेगाने
तेथवर आले होते.

"जाको रे बला! मी येतो वर, हे
दगड माझ्या पायालाडून सरकत आहेत."
असे म्हणत अस्वल वेळील आत आले.

ते दिसताच माकडे त्याच्या चारी
वाजूला घोळता करून जमा झाली. अस्वल
समोर येईल त्या माकडाळा आपल्या
नसानी आवडून ठार करू लागले. त्याने
माकडावर अणुचमही हल्लाच झुक केला.

चौदावा

त्याच वेळी पाण्यात काही तरी मोठी
वस्तु पडल्यासारखा आवाज झाला. त्या-
वरून काळ्या वाघाने टाकीत उडी टाकल्याचे
मौवलीला कळले. माकडांना त्याच्याजवळ
जाले आल शक्य नव्हते. पाण्याच्या चारी
वाजूला उभी राहून दम वेत उभा राहिलेथवा
वाघाकडे ती पहात होती. पाण्यात पाऊस
टाकल्याची हिंमत एकाचमात नव्हती.

मोठी साचून कावाने पाय काढला असेल
असा विचार करून वाघ दुसऱ्या सापाजवळ
'महा सोडा रे' अशा विनवण्या करू
लागला. ते ऐकून लक्ष्मण, माकडांवर हल्ला
करित स्वतःचा वचाव करीत होते तरी त्या
महबूबीतही आपले हसू आवरू शकले
नाही.

परंतु काळा पळून गेला नव्हता
व अस्वलही मितीवर चढण्यासाठी त्याला
ओढा वेळ लागला. एवढे मोठे स्त्रीर त्याचे
वर वरणे सोपे नव्हते. पण ज चढण्यावर
मात्र जेव्हा तो सखी सरकला तेव्हा त्याच्या
वजतानेच कित्येक वगड सखी पडू लागले
व माकडांचा चेदमिंका होऊ लागला. येथ-
शायत माकडे होती तेथपर्यंत उतरून जाणे
कठीन नव्हते. त्याने सरिराळा आडवे
झाली आणि झालावरूनच उक्ता मारीत

तिडवे करून पाहिले की कोठे जलम तर
लागलेली नाही.

अस्वलाही माकडांची झुंज चाळ होती.
वाघाच्या चारी वाजूला हौद्याजवळ माकडे
ओरडत होती. वटवाळून ते सर्व पाहून
"मांग... मांग..." असे ओरडत रामदी
जनावराना सखी जे काही घडत होते ते
सर्व सांगत होते. रामदी पशू बुद्धाचे ते
ते वर्णन अक्षपूरक ऐकत होते. हची
एकदा मोठ्याने ओरडला सुद्धा. माकडे
रानात जेथे जेथे म्हणून होती ती जागी
झाली आणि झालावरूनच उक्ता मारीत

चौदावा

वापल्या धुमिवाच्या सवतीला त्या पडक्या नगराकडे पावली. जवळपासच्या घाटा छुडपावर जे पक्षी झोपले होते त्यांच्या झोपा मोडल्या.

कावा बाणासारखा वेगाने सरकत खाली येत होता. तो ज्याच्यावर बार करी त्याला आपल्यावर घेऊन होंगरात कोसळला की काय, असे वाटे. कारण इतके वजन होते त्याच्या शरिराचे. नारफूट लांब अजगराचे मनुष्याच्या छातीवर डोकें ठेवून पडला तर त्या वजनाने त्या माणसाच्या छातीच्या मरगळ्या मोडून जातील. मग तीस फूट लांब अजगराचे वजन किती असू शकेल याची कल्पना सहज होण्यासारखी आहे.

कावाने सर्वात प्रथम अस्वलावर हल्ला करायच्या माकडांचा समाचार घेतला. वहावीस माकडे त्याच्या एका फटक्यानेच

गार झाली. उरलेली. "कावा, कावा, पड्या, पड्या!" असे जोरठळ पळून गेली.

कावा कोपल्या सुमार्त जन्मला व त्याचे बव किती हे दोघा तिघां म्हाताच्या माकडांना थोडे थोडे माहीत होते. तो होता हुशार. आवाज केल्याशिवाय तो झाडावर चढे व किती मोठे माकड बसले तरी त्याला ते आवळून टार करी. झाडावर त्याला पाहून दुरून माकडांना वाटे की वाळकी वेळ असेल दहादी. त्याच्या अंगात किती शक्ति आहे याचे अनुमान लवणें माकडांच्या बुद्धी बाहेर होते. त्याच्या गिळण्यात एकदा सांपडल्यावर कोणी विनंश घडून निघालेला कोणाच्या ऐकिवांत नव्हता. माकडांपैकी एकाचीही अजगराच्या नजरेची नजर मिडविण्याची छाती नव्हती. म्हणून माकडे पळून छपाईवर नाकून बसली.

हजळत
छोकादि

अनेक कुत्रे तुरी परी त्यां
छोरहणी मं विनंश दिलली!

जिपक.
होपाल अद्वैत-दिवस

